

การก่อรูปอาณาจักรและระบบการปกครองที่มีผลต่อความสัมพันธ์
ระหว่างอาณาจักรลานนาไทยและอยุธยา

เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำปิง และแม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อประมาณพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๘ มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่า เมืองต่าง ๆ มีพัฒนาการไปในทางที่จะรวมตัวกันเพื่อก่อรูป
อาณาจักร การก่อรูปของอาณาจักรนี้จะปรากฏชัดเจนในศตวรรษต่อมา กล่าวคือ ตอนกลาง
ของพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีอาณาจักรลานนาไทย และอาณาจักรอยุธยาที่เกิดขึ้นในช่วงปลาย
พุทธศตวรรษที่ ๑๘

พัฒนาการที่นำไปสู่การก่อรูปอาณาจักร

บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกมีหลักฐานจากตำนานระบุว่า เคยมีการรวมตัวกันเป็น
"แควนหิรัญนครเงินยาง" โดยลวจังกราช^๑ จากเมืองหิรัญนครเงินยางนี้มีการขยายเมือง
ออกไปในรูปของการ "สร้างบ้านแปงเมือง" ด้วยการส่งพระราชโอรส "...แต่งตั้งไปอยู่
หัวเมืองทุกตำบล บางคนก็ไปสร้างบ้านสร้างเมืองอยู่ตามใจชอบแห่งเขา..."^๒ ต่อมาใน
ตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เมื่อพระยามังรายครองเมืองหิรัญ-
นครเงินยางนั้น ปรากฏว่าเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ที่เคยอยู่รวมกันกลับแตกแยก มีการแข่งขัน
กำลังคน และรุกรานกันอยู่เสมอ^๓ อาจแบ่งเมืองที่แตกแยกกันได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มเมือง
ที่ขึ้นต่อพระยามังรายผู้ปกครองหิรัญนครเงินยาง และกลุ่มของพระยาจำเมืองผู้ปกครองเมือง
พุกามยาว กลุ่มหลังนี้มีกำลังคนข้างเข้มแข็ง และมีความสัมพันธ์กับเมืองอื่น ๆ นอกเขตที่ราบ

^๑ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๑, "พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน" (พระ-
นคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๑-๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^๓ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (พระนคร : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประ-
วัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๘.

ลุ่มแม่น้ำกก เช่น มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพ่อขุนรามคำแหง เพราะเคยศึกษาร่วมกันที่ละโว้ และมีความสัมพันธ์กับเมืองปัว ซึ่งอยู่ในบริเวณแถบเมืองน่าน ดังที่พงศาวดารเมืองน่านกล่าว ว่า "...ยังมีพระยาคนหนึ่งชื่อว่างำเมือง กินเมืองพะเยารูขาวว่าเมืองวรรณคร คือ เมืองปัว นั้นหาท้าวพระยาใด มีแผนางพระยาอยู่เลยเมือง เมื่อนั้นทรงว่างำเมืองก็ยกเอาไพร่พลมาหลอกรบเมืองปัว"^๒ สำหรับพระยามังรายนั้น แม่ว่าจะไม่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มเมืองนอกเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แต่ทรงมีบทบาทสำคัญในการรวบรวมเมืองในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกเข้าด้วยกัน

เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนเป็นเขตขยายตัวของอาณาจักรหริภุญไชย เริ่มจากเมืองหริภุญไชยแล้วขยายออกไปสร้างเมืองบริวารโดยรอบ อาณาจักรหริภุญไชยนี้รับวัฒนธรรมจากละโว้ ทั้งนี้เพราะพระภานุวาทเสนาบดีผู้สร้างเมืองหริภุญไชยเคยบวชเรียนจากละโว้ และพระนางจามเทวีผู้ปกครองพระองค์แรกของหริภุญไชยก็มาจากละโว้ที่อยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา^๓ มีหลักฐานในสมัยหลังระบุว่า อาณาจักรนี้นับถือพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เห็นได้จากตำนานมูลศาสนาที่กล่าวว่า อาณาจักรหริภุญไชยนั้นประชาชน "ประกอบด้วยศรัทธาในพระพุทธศาสนา ชักชวนกันสร้างวัดวาอารามทั้งหลายถึง ๒,๐๐๐ หลัง วัดใหญ่อันเป็นที่อยู่แห่งชาวเจ้าทั้งหลายที่มากับคหบดีพระนางจามเทวีแต่เมืองละโว้โพ้น ที่ทรงปฏิภักทั้ง ๓ ถึง ๕๐๐ องค์..."^๔ และมีการเผยแผ่พุทธศาสนาไปยังเมืองต่าง ๆ การขยายตัวของพุทธศาสนาในบริเวณนี้คำนึงความคุ้มกับการขยายอำนาจทางการเมืองของหริภุญไชยในรูปของการ

^๑ หนวญ., พงศาวดาร เลขที่ ๐๐๑.๒/๓๕ ตำนานเมืองหริภุญไชยเงินยาง (ลาวจกหรือลวะจิงกราช) : ตำนานลานนาไทย.

^๒ เมืองปัวนี้เคยเป็นที่ประทับของผู้ปกครองเมืองน่านมาก่อนที่จะสร้างเมืองน่านดู ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๔, "ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐ พงศาวดารเมืองน่าน" (พระนคร : ศุภสภา, ๒๕๐๗), หน้า ๒๘๗.

^๓ คำแปลจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๑๖), หน้า ๔๔ และ ๔๕.

^๔ ตำนานมูลศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๔) หน้า ๑๔๑.

สร้างมาแบ่งเมืองคังกรณที่พระนางจามเทวีสร้างเมืองเขลางคนครแก่พระราชโอรส^๑
เนื่องจากหลักฐานจากการขุดค้นทางโบราณคดีที่เวียงมโนซึ่งเป็นเมืองร่วมสมัยของอาณาจักรสุโขทัย แสดงให้เห็นว่าอย่างน้อยยุคครองเมืองนี้น่าจะนับถือพุทธศาสนา^๒

เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงและแม่น้ำยมตอนล่างเป็นที่ตั้งของอาณาจักรสุโขทัย ก่อน
หน้าที่อาณาจักรนี้จะก่อรูปนั้นปรากฏว่ามีเมืองใหญ่น้อยหลายเมืองในบริเวณนี้ เช่น เมืองราด
เมืองบางยาง เมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชชนาลัย^๓ เมืองฉอด และเมืองตาก^๔ ในบรรดา
เมืองเหล่านี้สุโขทัยกับศรีสัชชนาลัยน่าจะเป็นเมืองสำคัญ และมีลักษณะเป็นศูนย์กลางของ
เมืองต่าง ๆ เพราะมีหลักฐานว่า เมืองต่าง ๆ พยายามร่วมมือกันยกกองทัพมาแย่งชิงอำ
นาจเพื่อครอบครองสุโขทัยและศรีสัชชนาลัย เช่น กรณีที่พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด ร่วม
มือกับพ่อขุนบางกลางหาวเจ้าเมืองบางยาง ขับไล่อสมมาคโชนุลำพอง^๕ สิ่งที่น่าสนใจอีก
ประการหนึ่งก็คือ ในเขตที่ตั้งเมืองสุโขทัย และศรีสัชชนาลัยนั้นดูเหมือนว่าอิทธิพลทางวัฒนธรรม
ของกัมพูชาจะมีบทบาทในกลุ่มยุคครองเมือง เนื่องจากมีหลักฐานทางโบราณคดีเช่น ศาล
ตาผาแดง และวัดศรีสว่างที่สร้างขึ้นโดยใคร่บอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากกัมพูชา

เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีเมืองสำคัญหลายเมือง เช่น อโยธยา ละโว้
สุพรรณบุรี และเพชรบุรี และอาจกล่าวได้ว่าเป็นเขตที่มีความเจริญมากกว่าอีกสองเขตที่
กล่าวมาข้างต้น เนื่องจากเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเขตที่วัฒนธรรมต่าง ๆ แ่
ขยายเข้ามาโดยง่าย จึงเป็นเขตที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพราะมีวัฒนธรรมใหม่

^๑ คำแปลจามเทวีวงศ์... , หน้า ๔๓-๔๖

^๒ ศรีศักร วัลลิโภคม, "เวียงมโน," วารสารเมืองโบราณ ๔ (มกราคม-
มีนาคม ๒๕๒๑), หน้า ๖๗-๗๕.

^๓ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑, "จารึกหลักที่ ๒," พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ-
นคร : คณะกรรมการพิจารณา และจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี,
๒๕๒๑), หน้า ๓๖-๓๗.

^๔ เรื่องเดียวกัน, "จารึกหลักที่ ๑," หน้า ๑๗.

^๕ เรื่องเดียวกัน, "จารึกหลักที่ ๒," หน้า ๓๗-๓๘.

ไหลเข้ามาโคกตลอดเวลา และยังเป็นเขตที่มีความสัมพันธ์กับภายนอกโคกสะดวก เห็นได้จากมีความสัมพันธ์กับกัมพูชาในคานววัฒนธรรม ศาสนา และอาจมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่าง ๆ ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยากับกัมพูชาในบางครั้ง กัมพูชาจะมีอำนาจครอบงำบางเมืองในเขตนี้ เช่น เมืองละโว้ เพราะใน พ.ศ. ๑๓๑๐ พระมหากษัตริย์ละโว้ประกาศตัวเป็นอิสระจากกัมพูชา^๑ อย่างไรก็ตามก็มีความสัมพันธ์กับกัมพูชา ไคก่อให้เกิดผลทางคานววัฒนธรรมต่อมา จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมต่าง ๆ จากกัมพูชาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนับถือศาสนาฮินดู และพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมีอิทธิพลต่อกลุ่มชนปกครองละโว้มาก มีจารึกหลายหลักซึ่งพบที่ลพบุรีมีข้อความระบุถึงการถวายคนในทางศาสนา เช่น ศิลาจารึกที่ศาลเจ้าเมืองลพบุรีมีข้อความว่า "...บรรดาเทพเจ้าในเมืองละโว้ซึ่งมีนางระบำกัมมกรองเพลง ชาวเจ้ากัลปนา นางระบำ ๑ คน นักรอง ๑ คน นักคีต ๑ คน นักสี ๑ คน ทำการรับใช้พระกัมมเทงอัญศรีบรมवासูเทพ..."^๒ นอกจากศาสนาฮินดูกับพุทธศาสนาฝ่ายมหายานแล้ว แนวความคิดพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทก็แพร่หลายในบริเวณนี้เช่นกัน เห็นได้จากกรณีของพระนางจามุเทวีเมื่อขึ้นมาปกครองศรีภูมิ รัชสมัยนี้ผู้นำพระเถระทางไตรปิฎกจากเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นมากวดยถึง ๕๐๐ รูป^๓

เมืองในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีความสำคัญต่อการก่อรูปอาณาจักรอยุธยามากที่สุดคือ เมืองอโยธยา มีหลักฐานหลายกระแสเกี่ยวกับเมืองนี้ปรากฏอยู่ในแม่ทัพปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา เห็นได้จากหลักฐานทางลานนาไทยซึ่งกล่าวถึงเมืองในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนหน้าพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จะเอ่ยถึงละโว้เสมอ แต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ คือ ระยะเวลาที่พระยามีงรายกำลังขยายพระราชอำนาจนั้น ชื่อเมืองละโว้ที่เคยปรากฏอยู่ในหลักฐานลานนาไทยก็หายไป และปรากฏชื่อเมืองอโยธยาซึ่งหลักฐานลาน-

^๑สายชล วรธรรมรัตน์, "ละโว้ก่อนสมัยอยุธยา," รวมบทความประวัติศาสตร์ ๒(มกราคม ๒๕๒๔), หน้า ๑๐๔.

^๒ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๒, "จารึกหลักที่ ๒๑" กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการส่งเสริมหนังสือตามแนวพระราชดำริ, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓-๑๔.

^๓ตำนานมูลศาสนา, หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

นาไทยเรียกว่า "โยธยา" เขามาแทน^๑ อโยธยาน่าจะเป็นเมืองที่มีความเจริญทางการเมืองที่มีความเจริญทางการเมืองในระดับหนึ่ง ทั้งนี้เพราะพบหลักฐานว่าพระมหากษัตริย์ของอโยธยาขยายพระราชอำนาจขึ้นมาทางตอนบน ราชวงศ์พื้นเมืองเชียงใหม่ระบุว่าขณะที่พระยามังรายทรงผนวกราชอาณาจักรทริภุชไชโย และประทับที่เวียงกุมกามนั้น มีกองทัพจากอโยธยาถล่มขึ้นมาทาพ่นการ เหลลาหยาโยโฆบางจนรอยเขมโศ และการแกะสลักเมศชาว^๒สาร^๓ ในขณะที่ตำนานสิงหนวัติกุมาร กุ๊กกล่าวถึงความช่วยเหลือที่อโยธยาให้แก่อาณาจักรทริภุชไชโยว่า มีการทำสงครามแย่งชิงเมืองทริภุชไชโยและลำปางคืนจากพระยามังราย อโยธยาซึ่งเป็นพันธมิตรของพระยาธิบาลปกครองทริภุชไชโย และของพระยาเบ็ญปกครองลำปาง จึงส่งกองทัพขึ้นมาช่วย^๔ จะเห็นได้ว่าอโยธยาคงต้องมีความมั่นคง และมีอำนาจทางการเมืองเมืองมากพอสมควร ถึงจะสามารถแทรกแซงการเมืองภายในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงได้

อโยธยายังเป็นศูนย์กลางสำคัญทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนาลังกาวงศ์ เห็นได้จากหลักฐานที่ยังคงปรากฏอยู่จนปัจจุบัน เช่น การสร้างพระพุทธรูปแพงเชิง หรือพันธุเชิง เมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๙ ก่อนหน้าการสร้างกรุงศรีอยุธยาถึง ๒๗ ปี และการพบเศียรพระพุทธรูปแบบคางคนสำริดขนาดใหญ่ที่วัดธรรมิกราช พระพุทธรูปขนาดใหญ่เช่นนี้จะสร้างได้ก็ด้วยชุมชนที่มั่งคั่งสมบูรณ์ มีความสามารถทางวิทยาการ และมีศรัทธามั่น

^๑ราชวงศ์พื้นเมืองเชียงใหม่; เดออบริวารตลาคัมที่ ๕ (เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๑๘), หน้า ๔-๕.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^๓ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑, หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

^๔เป็นพระพุทธรูปสำริดประทับนั่งขนาดใหญ่ ถู คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (นครหลวง : คลังวิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๔๕๓.

^๕ศรีศักร วัลลิโภคม, "กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ," ใน ข้อเขียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๒๔), หน้า ๓๕.

ในพุทธศาสนาเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีวัดต่าง ๆ หลายแห่ง เช่น วัดโสมนัสโกษ วัดกุฎีขาว
กับวัดอโยธยาหรือวัดเค็ม และมีทรางพระเจดีย์ที่อายุเก่าแก่กว่าสมัยอยุธยาอีกด้วย^๑ ใน
ขณะเดียวกันตำนานมูลศาสนากระบุเรื่องพระเถระสำคัญ ๒ รูป คือ พระสุมนเถระกับพระ
อโนมทัสสีซึ่งเป็นศิษย์ของมหาบุรุษพระสังฆราชเมืองสุโขทัย เดินทางมาศึกษา "พระธรรม-
ปิฎกทั้ง ๓ ในเมืองอโยธยาโพเน"^๒ เรื่องนี้มีปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์เช่นกัน โดยชินกาล
มาลีปกรณ์ระบุว่าพระสุมนเถระชาวเมืองสุโขทัยไป "เมืองอโยธยบุรี เพื่อเล่าเรียนในสำนัก
ครุหลายครุ"^๓ หลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่าพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้รับ
การสนับสนุนจากผูปกครองอโยธยามาก จนอโยธยาอาจจะเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา
ลังกาวงศ์ และมีพระสงฆ์จากต่างเมืองเดินทางมาศึกษาหาความรู้ที่นี้

อโยธยาตั้งอยู่ในเขตที่มีแม่น้ำ ๓ สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และ
แม่น้ำป่าสักมาบรรจบกัน เป็นบริเวณที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร และยัง
เป็นชุมทางการค้าขายภายในทั้งทางบกและทางน้ำกับเมืองต่าง ๆ ทั้งทางตอนเหนือ และ
ใต้ ตลอดจนเป็นศูนย์กลางในการติดต่อค้าขายกับอาณาจักรที่อยู่ไกลออกไปโคสะตวก
อโยธยาจึงนับเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำควย จะเห็นได้ว่าอโย-
ธยาน่าจะเคยติดต่อค้าขายกับจีน เพราะมีนิทานพื้นบ้านเรื่องพระเจ้าสาयนำฝั่งกับพระนาง
สรอยคอกหมากซึ่งเป็นชาวจีนเล่าต่อ ๆ กันมา^๔ หลักฐานจากอาณาจักรลานนาไทยกระบุ
ถึงการค้าขายระหว่างอโยธยากับหริภุญไชย คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงตอนที่พระยา

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ ตำนานมูลศาสนา, หน้า ๑๘๒.

^๓ ชินกาลมาลีปกรณ์, แปลโดย ร.ค.ท.แสง มนวิฑูร (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๑๘), หน้า ๑๐๘.

^๔ เป็นนิทานเล่าถึงการสร้างวัดพนัญเชิงในบริเวณที่พระนางสรอยคอกหมาก
สิ้นพระชนม์ ปรากฏละเอียดใน ประชุมพงศาวดารเล่ม ๑, "ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑
พงศาวดารเหนือ" (พระนคร : ศุภสภา, ๒๕๐๖), หน้า ๔๕-๕๖.

มั่งรายประทับอยู่เมืองฝางแล้วทรงทราบข่าวว่า "...เมืองโยธียากุมาค่าถึง"^๑ จากพ่อค้าชาวทริภุญไชย หลักฐานนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นว่ามีโยชยาหรือ "โยธียา" อยู่ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔ แล้วยังแสดงถึงการคาชยระหว่างโยชยากับอาณาจักรทางตอนบน และสืบคางจากเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำทางตอนบนกึ่งเป็นที่คองการในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

หลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าเมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕ มีเมืองสำคัญมากเมืองหนึ่งอยู่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะสามารถสร้างตัวใหม่มีความเข้มแข็งทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และศาสนา โดยอย่างมั่นคง เมืองที่กล่าวถึงนี้ก็คือ โยชยา

ปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการก่อรูปอาณาจักรทั้งในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก แม่น้ำปิง และแม่น้ำเจ้าพระยานั้นอยู่ที่ การขยายตัวของชนชาติไทย และแนวความคิดของพุทธศาสนาลัทธิวรวศ์ซึ่งมีบทบาทมากต่อสถาบันกษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของอาณาจักรทริภุญไชย และโยชยา แต่เรื่องพุทธศาสนาลัทธิวรวศ์นี้จะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ ๒

การขยายตัวของชนชาติไทย

ชนพื้นเมืองที่อยู่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก และที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนก่อนหน้าการขยายตัวของชนชาติไทย และการขึ้นมานครองอาณาจักรทริภุญไชยของพระนางจามเทวีก็คือ พวกลัวะ หรือมิลักขุ การที่พระนางจามเทวีขึ้นมานครองทริภุญไชยจึงก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่ชนพื้นเมืองเดิม เห็นได้จากการทำสงครามระหว่างพระนางจามเทวีกับชนวิลังคะผู้นำของพวกลัวะในบริเวณนี้^๒ เมืองของพวกลัวะนี้เขาใจว่าอยู่ที่บริเวณซึ่งต่อมาพระยามังรายมาตั้งเมืองเชียงใหม่ เพราะชนวิลังคะตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ "...คอบอจุสุภัพพา..."^๓

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๐.

^๒สงวน โชติสุขรัตน์, "ตำนานนางจามเทวี," ในประชุมตำนานลานนาไทย (นครหลวง : โอเคียนสโตร์, ๒๕๑๕), ๑:๒๓-๒๗.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

อันหมายถึง คอยสุเทพ^๑ หนังสือ "ตำนานโบราณนิทานปดุมเหตุการณ์ตั้งเชียงใหม่" ระบุว่าเมืองของพวกลัวะอยู่เชิงคอยสุเทพเช่นกัน ดังปรากฏข้อความว่า

...ระสีเจ้ากุ่มออกหื้อแปลงที่เวียงเจ็ดรินที่นั้น แล้วเขาก็พากันเผี้ยวถาง แปลงไร่ แปลงเวียงอยู่นั้น ใกล้ที่เจ้าอุสุภพิศตะทางตะวันออกหันแล เจวระสีก็ใส่ชื่อเมืองชื่อว่า เมืองเชษฐบุรี เจ้าคนเสวยเมืองชื่อว่า พระยาลงเกตุ เป็นเกล้าหนภายชะกุลลวะมีพระยาริวอเป็นประธาน...^๒

และพวกลัวะที่ทำสงครามกับพวกฮกคือ พวกลัวะที่อยู่บริเวณเดียวกันนั่นเอง

การขยายตัวของชนชาติไทยในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกและที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงปรากฏอยู่ในตำนานต่าง ๆ ของล้านนาไทยหลายเล่ม เช่น ตำนานสุวรรณคำแดง และตำนานเมืองพะเยา การขยายตัวของชนชาติไทยหรือที่ตำนานเรียกว่า "กลุ่มไต" นี้ เป็นการขยายตัวอย่างช้า ๆ ค่อย ๆ ปะปน ผสมผสานและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชนพื้นเมืองเดิมคือพวกลัวะ ตำนานสุวรรณคำแดงบรรยายถึงการขยายตัวของกลุ่มไตว่าเป็นเพราะถูกพวก "ผีชอกฟ้าตายีน" ขับไล่ออกจากถิ่นฐานเดิมลงมาอยู่กับพวกลัวะในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง มีการแลกเปลี่ยนกันทางวัฒนธรรมจนพวกลัวะแต่งตัวเหมือนพวกไต เพื่อมิให้พวก "ผีชอกฟ้าตายีน" จำพวกไตได้ และพวกไตก็เรียนรู้ถึงการดำเนินชีวิตตามสภาพความเป็นอยู่ของบริเวณนี้จากพวกลัวะ^๓ ส่วนตำนานพะเยานั้นกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพวกไตกับพวกลัวะว่า ลัวะเป็นพวกที่อยู่ในเขตที่สูง มีอาชีพทำไร่ทำนา และจะนำพืชผลลงมาขายให้พวกไตซึ่งอาศัยอยู่ใน "เมืองลุ่ม" หลักฐานทั้งสองชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่าพวกลัวะกับพวกไตมีความสัมพันธ์กัน แต่ต่างกันตรงที่หลักฐานชิ้นแรกกล่าวถึงความสัมพันธ์แบบผสมผสานวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ส่วนหลักฐานชิ้นที่สองแสดงให้เห็นความแตกต่างกันขั้นพื้นฐาน คือ มีวิถีชีวิตที่ต่างกัน แต่มี

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่เรียกว่า คอยอุสุภิตตา ดู ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๕๕.

^๒ปรวงค์ คุยเขียว, ตำนานโบราณนิทานปดุมเหตุการณ์ตั้งเชียงใหม่ (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๒), หน้า ๑๔.

^๓สงวน โชติสุวรัตน์, "ตำนานสุวรรณคำแดงหรือตำนานเสออินทสีล," ใน ประชุมตำนานล้านนาไทยเล่ม ๑, หน้า ๑๔๓-๑๔๖.

ความสัมพันธ์ในคานการ แลกเปลี่ยนสินค้า ความแตกต่างของหลักฐานดังกล่าวนี้อาจพิจารณา
ได้ว่า การขยายตัวของชนชาติไทยในบริเวณนี้คงมีหลายกลุ่ม บางกลุ่มก็เข้ามาตั้งถิ่นฐาน
ถาวร อยู่ปะปนและผสมกลมกลืนกับชาวพื้นเมืองในแถบนี้ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งมีที่ตั้งถิ่นฐาน
อยู่ เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นพ่อค้าซื้อขายสินค้ากับพวกลัวะ หรือกับชุมชนอื่น ๆ และไม่มี ความ
จำเป็นของผสมผสานกับพวกลัวะมากเท่ากับพวกแรก

บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้น ยังไม่พบหลักฐานทางเอกสาร เกี่ยวกับการ
ขยายตัวของชนชาติไทย แต่มีร่องรอยของชนชาติไทยปรากฏอยู่บ้าง กล่าวคือ มีหลักฐานที่
บ่งบอกว่ากลุ่มชนที่อาศัยในบริเวณนี้ใช้ภาษาไทยต่างจากละโว้ที่ใช้ภาษาเขมร และภาษาสัน-
สกฤตเป็นหลัก เห็นได้จากศิลาจารึกหลายหลักที่พบที่ลพบุรี เช่น ศิลาจารึกภาษาเขมรที่ศาล
สูง ศิลาจารึก(ซึ่งแตกหัก)ที่ศาลสูง และศิลาจารึกที่ศาลเจ้าเมืองลพบุรี^๑ ส่วนจารึกควย
ภาษาเขมรและสันสกฤตทั้งสิ้น ส่วนภาษาไทยและสำนวนไทยจะปรากฏชัดเจนในโครงการ
และกฎหมายต่าง ๆ ที่ประกาศใช้สมัยอยุธยาตอนต้น ตัวอย่างคือ ลิลิตโองการแช่งน้ำ ซึ่งถือ
เป็นโครงการสำคัญใช้ในพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ที่ให้บรรดาข้าราชการ และชาวราช-
สำนักสมัยอยุธยา มากระทำสัตย์สาบานว่าจะจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ โครงการแช่งน้ำ
นี้ใช้คำไทยแท้ ๆ เป็นส่วนใหญ่ โดยมีคำภาษาเขมร บาลี และสันสกฤตปะปนอยู่บ้างเพียง
เล็กน้อยในตอนต้น ๆ เท่านั้น^๒ ในขณะที่เกี่ยวกับกฎหมายที่ตราขึ้นใช้ในรัชสมัยพระรามาธิบดี
ที่ ๑ เช่น กฎหมายลักษณะ "พิสูทศำนำ ลยุเพลิง" นั้น สำนวนที่ใช้เป็นสำนวนไทยเช่นเดียวกับ
โองการแช่งน้ำ^๓ แสดงให้เห็นว่าก่อนหน้าการก่อรูปของอาณาจักรอยุธยา คงจะมีความ
เปลี่ยนแปลงในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอันเป็นฉลัทธิภาษาราชการ ของบริเวณนี้เปลี่ยนจาก
ภาษาเขมรมาเป็นภาษาไทย

^๑ ละโว้เป็นอาณาจักรที่มีมาก่อนอาณาจักรอยุธยา ดูรายละเอียดเรื่องจารึกเหล่านี้ใน ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๒, "จารึกหลักที่ ๑๘-๒๑," หน้า ๑๖-๒๑.

^๒ จิตร ภูมิศักดิ์, โองการแช่งน้ำและขอคิดใหม่ในประวัติศาสตร์ไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (กรุงเทพมหานคร : ดวงกมล, ๒๕๒๔), หน้า ๓๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

การก่อรูปอาณาจักร : วิธีการ

ความหมายของคำว่า "อาณาจักร" ที่ก่อรูปขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๕ คือ การที่เมืองหนึ่งแสดงให้เห็นความเข้มแข็ง หรือความมั่นคงภายในโดยการรวบรวม บรรดาเมืองอิสระที่อยู่บริเวณใกล้เคียงเข้ามาอยู่ใต้อำนาจของตน เช่น พระยามังราย ทรงรวบรวมเมืองต่าง ๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกให้เข้ามาอยู่ใต้อำนาจของหิรัญนครเงินยาง^๑ และการที่พระรามาริษีที่ ๑ ทรงรวบรวมเมืองใหญ่น้อยเข้ามาอยู่ในอำนาจของอยุธยา วิธีการรวบรวมเมืองต่าง ๆ นั้นอาจใช้การทำสงครามแย่งชิง เช่น กรณีที่พระยามังราย "...ทรงรวบรวมรีพลไปรบเอาเมืองบวก เมืองเชียงไว เมืองบง เมืองเชียงคำ เชียงเงิน เชียงซาง เชียงของ"^๒ หรืออาจใช้วิธีการสร้างพันธมิตร เช่น ได้จากพระยามังรายทรงเป็นพันธมิตรกับพระยงำเมืองตามที่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุว่า "พระยาทั้งสองกระทำมิตรซึ่งกันไปมาเป็นละหละหมั่นแก่กันแล้ว..."^๓ หรือการเป็นพันธมิตรระหว่างพระรามาริษีที่ ๑ กับเมืองสุพรรณบุรีในการสถาปนาอาณาจักรอยุธยาในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

เมืองที่ถูกรวมเข้ามาจะขึ้นอยู่กับศูนย์กลางของอาณาจักร ซึ่งหมายถึงที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และยังเป็นศูนย์กลางทางการเมือง การปกครอง ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นศูนย์กลางทางศาสนาไปพร้อมกันด้วย ศูนย์กลางของอาณาจักรนี้จำเป็นต้องสร้างความผูกพันกับเมืองขึ้นของตนด้วยวิธีการต่าง ๆ ตัวอย่างคือ ลานนาไทยสมัยพระเจ้ากือนาพยายามสร้างความผูกพันทางพุทธศาสนาระหว่างเชียงใหม่กับเมืองขึ้นที่อยู่รายรอบ เช่น ได้จากพระเจ้ากือนาทรงสร้างวัดสวนดอกหรือวัดบุพพารามให้เป็นที่ประทับของพระสุมนเถระ^๔ หลังจากนั้นวัดสวนดอกก็กลายเป็นศูนย์กลางที่มีพระสงฆ์จากเมืองต่าง ๆ

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔-๑๐.

^๒หาวง., บัญชีหนังสือจางแปล แฟ้มที่ ๑๔ เลขที่ ๔๓ พงศาวดารเมืองพะเยา, หน้า ๔๓.

^๓ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๓.

^๔ตำนานมูลศาสนา, หน้า ๒๐๗-๒๐๘.

ของอาณาจักรลานนาไทยมาวชเวียน^๑ นอกจากนี้ยังมีการสร้างความผูกพันระหว่าง ศูนย์กลางกับเมืองขึ้นด้วยการส่งพระญาติพระวงศ์ไปปกครองเมืองเหล่านั้น เช่น พระเจ้า กือนาโปรดให้พระอนุชาไปครองเชียงใหม่^๒ และพระรามธิบดีที่ ๑ ของอยุธยาโปรดให้พระราชโอรสคือ พระราเมศวรไปครองเมืองลพบุรี^๓

ศูนย์กลางของอาณาจักรต้องประกอบด้วยพระมหากษัตริย์ผู้ทรงไว้ซึ่งพระราช อำนาจสูงสุดในทางการปกครอง และมีสถาบันขุนนางซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางรองลงมา จากพระมหากษัตริย์ เช่น ตำแหน่งสมุหพระกลาโหม สมุหนายก กับจตุสดมภ์ ๔ ตำแหน่ง ของอยุธยา หรือตำแหน่งแสนพิงค์ไชยหมื่นโลกสามล้าน พระยาจามาน และตำแหน่งสาม เด็ก หรือชายของลานนาไทย^๔ ตำแหน่งขุนนางลานนาไทยทั้งสิ้นยังคงมีใ้ช้อยู่ แม้จะเป็น ระยะเวลาเข้ามาปกครองลานนาไทยแล้วก็ตาม เพราะมีจารึกของ พ.ศ. ๒๑๒๙ ที่ กล่าวถึงการสร้างระฆังของพระยาแสนหลวงพิงค์ไชยกับพวกไพร่^๕ ถึงแม้ว่าอาณาจักรจะ มีศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง แต่อาณาจักรที่อยู่ใ้อำนาจของศูนย์กลางนั้น มี ลักษณะที่ไม่แน่นอน สามารถเพิ่มขยายหรือถดถอยไปได้เสมอ เพราะขึ้นอยู่กับเสถียรภาพ หรือเสถียรภาพของพระมหากษัตริย์ว่าทรงพระปรีชาสามารถในด้านการสร้างความผูกพันระ- หว่างศูนย์กลางของอาณาจักรกับเมืองใหญ่น้อยได้เพียงใด จะเห็นได้ว่าภาพพระมหากษัตริย์ พระองค์ใดอ่อนแอ อาณาจักรก็จะถูกรุกราน เช่น กรณีที่อาณาจักรสุโขทัยถูกอยุธยา รุกราน

^๑ สิ้นชัย กระบวนแสง และจินตนา ศรีสุวรรณ "ศิลาจารึกวัดพระยืน," ใน อักษรไทยภาคเหนือ (นครหลวง : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๗), หน้า ๓.

^๒ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๑.

^๓ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับพระเจ้าจักรพรรดิ- พงศ์ (จาก) (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๐), หน้า ๓.

^๔ ตำแหน่งสามเด็ก หรือตำแหน่งเด็กชายนี้เกิดขึ้นหลังตำแหน่งอื่น คือ เกิดขึ้น ในรัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน.

^๕ หวัญ., ชม. ๒๒ แฉนจารึกหอระฆัง จ.ศ. ๙๔๘.

แต่ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงมีความเข้มแข็ง อาณาเขตจะขยายออกไปกว้างขวาง เหนือใต้ จากอาณาจักรลานนาไทยในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชมีอาณาเขตกว้างขวางมาก ไปจรด เมืองแพร่ เมืองน่าน ตลอดจนบางส่วนของอาณาจักรสุโขทัย เช่น เมืองเชลียงก็ตกอยู่ ภายใต้พระราชอำนาจ คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุว่า "...พระเพนเจ้าก้อหื้อหมั้นคองกิน เมืองชะเลียงป็นั้น..."^๑ แต่อาณาเขตของอาณาจักรลานนาไทยจะถูกลดลง เช่นกันถ้า พระมหากษัตริย์อ่อนแอ เพราะนอกจากจะถูกรุกรานจากอาณาจักรอื่นแล้ว เมืองใหญ่น้อย ที่เคยรวมอยู่ภายใต้ศูนย์กลางของอาณาจักรก็จะพยายามแยกตัวออกเป็นอิสระด้วย ดังตัวอย่างของอาณาจักรลานนาไทยในช่วงปลายของราชวงศ์มังราย^๒ และอาณาจักรสุโขทัย ภายหลังรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง

รูปแบบของอาณาจักรที่ก่อรูปขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นั้น อาจสรุป ได้ว่า เกิดขึ้นจากการรวบรวมเมืองใหญ่น้อยที่อยู่รายรอบให้เขามาอยู่ภายใต้อำนาจของ ศูนย์กลางเดียวกัน ศูนย์กลางของอาณาจักรนี้มีขึ้นเพื่อสร้างความผูกพันระหว่างเมืองต่างๆ ในอาณาจักร และเป็นศูนย์กลางทั้งด้านการเมืองการปกครอง ด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนด้าน ศาสนา ความมั่นคงที่ศูนย์กลาง และความเข้มแข็งขององค์พระมหากษัตริย์จึงมีผลมากต่อการ รวมตัวของเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักร

การก่อรูปอาณาจักรลานนาไทย และอาณาจักรอยุธยาเมื่อประมาณตอนกลาง และตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นั้น ต่างไปจากการก่อรูปอาณาจักรในระยะก่อนหน้านี้อย่างน้อย ๒ ประการ กล่าวคือ อาณาจักรทั้งสองก่อรูปขึ้นโดยมีกลุ่มชนที่ใช้ภาษาไทยเป็น ศูนย์กลาง สำหรับอาณาจักรลานนาไทยนั้น คำานานหลายเล่มล้วนระบุถึงการผสมผสานระหว่างพวกไต คือ คนไทย กับพวกลาวะในบริเวณที่ราบเชิงคอกยสุเทพ^๓ ซึ่งเป็นเขตที่พระยา มังรายมาสร้างเมืองเชียงใหม่ หลักฐานอีกชิ้นหนึ่งก็คือ ศิลาจารึกวัดพระยืน ซึ่งจารึกเมื่อ

^๑ คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๕๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔-๗๖.

^๓ สงวน สุโขทัยรัตน์, "คำานานเมืองสุพรรณคำแหง...", หน้า ๑๔๐-๑๔๖.

๒๐ นั้น ๓๐ นั้น ๓๑ นั้น ๓๒ นั้น ๓๓ นั้น ๓๔ นั้น ๓๕ นั้น ๓๖ นั้น ๓๗ นั้น ๓๘ นั้น ๓๙ นั้น ๔๐ นั้น ๔๑ นั้น ๔๒ นั้น ๔๓ นั้น ๔๔ นั้น ๔๕ นั้น ๔๖ นั้น ๔๗ นั้น ๔๘ นั้น ๔๙ นั้น ๕๐ นั้น ๕๑ นั้น ๕๒ นั้น ๕๓ นั้น ๕๔ นั้น ๕๕ นั้น ๕๖ นั้น ๕๗ นั้น ๕๘ นั้น ๕๙ นั้น ๖๐ นั้น ๖๑ นั้น ๖๒ นั้น ๖๓ นั้น ๖๔ นั้น ๖๕ นั้น ๖๖ นั้น ๖๗ นั้น ๖๘ นั้น ๖๙ นั้น ๗๐ นั้น ๗๑ นั้น ๗๒ นั้น ๗๓ นั้น ๗๔ นั้น ๗๕ นั้น ๗๖ นั้น ๗๗ นั้น ๗๘ นั้น ๗๙ นั้น ๘๐ นั้น ๘๑ นั้น ๘๒ นั้น ๘๓ นั้น ๘๔ นั้น ๘๕ นั้น ๘๖ นั้น ๘๗ นั้น ๘๘ นั้น ๘๙ นั้น ๙๐ นั้น ๙๑ นั้น ๙๒ นั้น ๙๓ นั้น ๙๔ นั้น ๙๕ นั้น ๙๖ นั้น ๙๗ นั้น ๙๘ นั้น ๙๙ นั้น ๑๐๐ นั้น

ความแตกต่างอีกประการหนึ่งที่ทำให้การปกครองอาณาจักรของอาณาจักรลานนาไทยและอยุธยาไม่เหมือนอาณาจักรที่ก่อรูปก่อนหน้านี้นี้ก็คือ การส่งเสริมแนวความคิดพุทธศาสนาถึงภาวะดีให้มีบทบาทสำคัญต่อการจัดโครงสร้างการเมือง การปกครอง และต่อสถาบันกษัตริย์ จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนามีบทบาทสูงในราชสำนัก และเป็นเครื่องมือที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้ในการปกครองอาณาจักร ควบคู่กับอนุกรมการ ตลอดจนแนวปฏิบัติทางพุทธศาสนา ไม่ว่าจะ เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับขุนนาราชา จักรพรรดิราชา หรือการสร้างสมบุตถบารมีให้เข้ากับสถาบันกษัตริย์ สิ่งเหล่านี้จะมีส่วนกำหนดบทบาทของสถาบันกษัตริย์ในอาณาจักรทั้งสอง ตัวอย่างเช่น พระเจาติโลกราชของลานนาไทย และสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถของอยุธยาต่างพยายามสร้างความชอบธรรมในการขยายอำนาจเขาคืองสุโขทัยโดยอาศัยแนวความคิดพุทธศาสนาถึงภาวะดี พระราชาธิบดียกิจสำคัญของพระมหากษัตริย์ทั้งของลานนาไทยและของอยุธยา คือ การอุปถัมภ์พุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นการสร้างหรือปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ การสนับสนุนให้มีการเขียนคัมภีร์ทางพุทธศาสนา เช่น พระเจ้าทรงธรรมของอยุธยา "...ทรงพระกรุณาแต่งพระมหาชาติคาลหวงแลสร้างพระไตรปิฎกธรรมไว้สำหรับพระศาสนาจบบริบูรณ์"^๒ ตลอดจนการให้ความสนับสนุนพระสงฆ์ในคาน

^๑ สิ้นชัย กระบวนแสง และจินตนา ศรีสุวรรณ, อักษรไทยภาคเหนือ, หน้า ๑๔๔.

^๒ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)..., หน้า ๔๕๖-๔๕๗.

ต่าง ๆ เช่น พระเมืองแก้วของล้านนาไทยโปรดให้ความสนับสุนนพระสงฆ์ล้านนาไทยให้ไปศึกษาพุทธศาสนาที่ลังกา^๑ ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์จะให้ความสนับสุนนต่อพระมหากษัตริย์ในคานต่าง ๆ เช่น เชาวร่วมพระราชนิพนธ์มราชาภิเษก^๒ สำหรับอาณาจักรล้านนาไทยนั้น พระสงฆ์นำแนวความคิดทางพุทธศาสนามารับรองความชอบธรรมต่อการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าติโลกราช ถึงแม้ว่าจะทรงแย่งชิงราชสมบัติมาจากพระราชาธิบดีตาม^๓ เหมไคจากหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ของพระรัตนปัญญา^๔ ซึ่งเป็นหนังสือเกี่ยวกับประวัติพุทธศาสนาในล้านนาไทย ได้ยืนยันความชอบธรรมของพระเจ้าติโลกราชว่าพระองค์เป็นผู้ที่สนับสุนนพุทธศาสนาอย่างดี ในขณะที่พระราชาธิบดีของพระองค์ไม่สนพระทัยต่อพุทธศาสนาเลย ทรงผลักไ้แต่เรื่องของภูติผีปีศาจ^๕

ธรรม คือ อุคมการ ของพุทธศาสนาถึงกวางค์ที่มีความสำคัญต่อพระมหากษัตริย์ ถ้าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดมีใคทรงไวซึ่งธรรม ย่อมจะนำผลรายมาสู่พระองค์เอง และรวมถึงอาณาจักรควย ปลายสมัยราชวงศ์มังราย พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ไม่ทรงประสบความสำเร็จในการครองราชสมบัติ คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่อธิบายว่า เป็นเพราะ "... เจ้าพ่อท้าวชายเสวยเมืองบชอบทศราชธรรมเสนาอำมาตย์พร้อมกันฆ่าพ่อท้าวชายเสวย..."^๕ และในเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยากล่าวถึงสาเหตุที่นำมาสู่ความเสื่อมของอาณาจักร ๑๖ ประการว่าเกิดจากพระมหากษัตริย์มีใคทรงมีทศพิชราชธรรม^๖ นอก

^๑ หนวญ., ขร.๔ (ขส. ๑/๑๘) ศิลาจารึกพระมหาเถรเจ้า ๒๕ คน พ.ศ.

๒๐๔๑.

^๒ ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๕๔.

^๓ คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๔-๔๕.

^๔ ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๒ และ ๑๑๖-๑๑๘.

^๕ คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๗๒.

^๖ ประชุมพงศาวดารเล่ม ๓๗, "ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๓ เรื่องกรุงเก่า"

(พระนคร : ศุภสภา, ๒๕๑๒), หน้า ๑๓๖.

จากพระมหากษัตริย์จะต้องทรงไว้ซึ่งธรรมแล้ว ขุนนางที่จะทำหน้าที่ปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ยังต้องคัดเลือกจากผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ มีธรรม และเป็นผู้ที่ให้ความอุก-
หนุนหรือรักษาพุทธศาสนาด้วย^๑

การก่อกำเนิดอาณาจักรโดยมีแนวความคิดของพุทธศาสนาดังกล่าวข้างต้น กลายเป็น
แบบอย่างของการก่อกำเนิดอาณาจักรในสมัยต่อมา ไม่ว่าจะเป็นกรุงธนบุรีหรือกรุงรัตนโกสินทร์
ล้วนแต่เป็นอาณาจักรที่เชิดพุทธศาสนาดังกล่าวข้างต้นเป็นอุดมการณ์สำคัญทั้งสิ้น

วิธีการก่อกำเนิดอาณาจักรล้านนาไทยและอาณาจักรอยุธยา

แนวคิดในการก่อกำเนิดอาณาจักรล้านนาไทยและอยุธยาผูกพันอยู่กับความเชื่อเรื่อง
"พระเจ้าจักรพรรดิ" คือ มีพระราชชายู้งีใหญ่เหนือกว่าราชาทันทีปวง ดังที่ปรากฏในจารึก
ก่อนสมัยอยุธยา ไคแกจารึกลานทองซึ่งพบในกรุพระปรางค์ศรีรัตนมหาธาตุ สุพรรณบุรี มี
ข้อความว่าพระสถูปนี้สร้างโดย "...พระราชชายู้งีใหญ่กว่าพระราชาทันทีปวงในอยุธยา
ทรงพระนามว่า จักรพรรดิ..."^๒ แนวความคิดเช่นนี้จะมีได้มีปรากฏเป็นลายลักษณ์
อักษรในหลักฐานทางล้านนาไทย แต่มีปรากฏในทางปฏิบัติเห็นได้จากพระยามังรายทรง
พยายามขยายพระราชอำนาจไปเหนือเมืองอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียง

แนวความคิดเรื่องจักรพรรดิราชย์นี้สอดคล้องกับสภาพการเมืองในเขตลุ่มแม่น้ำ
กก แม่น้ำปิง และแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ตอนพุทธศตวรรษที่ ๑๘
เพราะระยะดังกล่าวสภาพการเมืองแตกแยกเป็นเมืองเล็กเมืองน้อยที่ปราศจากศูนย์กลาง
กัมพูชาซึ่งเคยมีอำนาจครอบครองบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามาชั่วระยะเวลาหนึ่งก็เริ่ม
เสื่อมอำนาจลง ทำให้เมืองต่าง ๆ ในเขตลุ่มน้ำดังกล่าวพยายามขยายอำนาจเพื่อเสริม
สร้างสถานะของราชาเหนือราชาอื่นใด และครอบครองเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง อาณา-

^๑ คุรุบาลละเอียดยใน สิ้นชัย กระบวนแสง และจินตนา ศรีสุวรรณ, "ศิลา-
จารึกวัดศรีอุโมงค์คำ," ใน อักษรไทยภาคเหนือ, หน้า ๑๑.

^๒ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓, "จารึกหลักที่ ๘๗" (พระนคร : คณะกรรมการ
จัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘),
หน้า ๗๖. (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน).

จักรอยุธยาจึงก่อรูปขึ้นมา พระรามาธิบดีที่ ๑ (อู่ทอง) ทรงมีบทบาทสำคัญในการรวบรวมเมืองต่าง ๆ ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าด้วยกัน แล้วสถาปนา "...กรุงพระนครศรีอยุธยา..."^๒ ขึ้น ตั้งศูนย์กลางอยู่ที่อยุธยาซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกของเมืองอโยธยาเดิม^๓ การตั้งศูนย์กลางที่อยุธยาน่าจะเป็นเพราะอโยธยาเคยเป็นเมืองศูนย์กลางสำคัญมาแต่อดีต การตั้งอยุธยาจึงเท่ากับการเข้าครอบครองศูนย์กลางเดิมเพื่อยืนยันถึงการเป็นศูนย์กลางอำนาจที่ถาวร ของเขตนี้นี้ และที่สำคัญก็คือ ที่ตั้งของอยุธยานั้นสามารถคุมเส้นทางติดต่อเข้าสู่สวนในของทวีป ขณะเดียวกันก็ติดต่อทางทะเลกับอาณาจักรภายนอกได้สะดวก อำนาจประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้อย่างดี

การถล่มอาณาจักรลานนาไทยของพระยามังรายเริ่มจาก การรวบรวมเมืองใหญ่อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำกกเข้ามาอยู่ใต้อำนาจศูนย์กลางที่เมืองหริภุญธร เงินยางเรียกว่าแคว้นโยน^๔ พระยามังรายทรงรวบรวมบรรดาเมืองเหล่านี้มาไว้ในพระราชอำนาจโดยการอ้างถึงการสืบเชื้อสายจากพระเจ้าจิงกราช ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของเมืองต่าง ๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก พระยามังรายทรงอ้างว่าพระองค์ทรงได้รับ "...นำพญาภิเศกเป็นพระยาธิบดีปรมัตราธิบดีต่อเท่าถึงกษัตริย์อันหนึ่งเครื่องราชาภิเศกเป็นทวนดาบไชยหอก และมีคัสหรีกัญไชย แกวแสงอันอุดมนักเป็นของแท้เช่นปู่เจ้าลาวจกมา กู้ก็ได้ทรงมา..."^๕ ต่อจากแคว้นโยน พระยามังรายก็ขยายพระราชอำนาจลงมายังเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนและผนวกอาณาจักรหริภุญไชยไว้ใต้พระราชอำนาจ วิธีการอีกอย่างหนึ่งที่

^๑พระรามาธิบดีที่ ๑ อาจมีเชื้อสายเกี่ยวข้องกับลพบุรี เพราะพระองค์โปรดให้พระราชโอรสไปครองลพบุรี หลังจากพระองค์เสวยราชย์แล้ว ดู พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)..., หน้า ๕๐๓.

^๒คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๔๔๓.

^๓ศรีศักร วัลลิโภคม, "กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ," หน้า ๕๓.

^๔ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๐๑.

^๕ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๘.

พระยามังรายใช้ในการรวบรวมอาณาจักรก็คือ การสร้างพันธมิตรกับเมืองที่มีความเข้มแข็ง
หักเหลี่ยมกัน เพื่อความร่วมมือช่วยเหลือกัน หรืออย่างน้อยก็ไม่ขัดขวางดาพันธมิตรฝ่ายใด
ฝ่ายหนึ่งยกทัพไปโจมตีเมืองอื่น ๆ เช่น การสร้างพันธมิตรระหว่างพระยามังรายกับพระยา
จำเมือง เนื่องจากพระยามังรายมีอาจเข้าครอบครองเมืองทุกมยวไต จึงหันมาสร้าง
พันธมิตร^๑ และเมื่อพระยามังรายขยายพระราชอำนาจลงมาทางใต้โดยโจมตีหริภุชโชตนั้น
พระองค์ทรงพยายามสร้างพันธมิตรกับเมืองต่าง ๆ เพื่อมิให้มีอุปสรรคขัดขวางการขยาย
พระราชอำนาจครั้งนี้ เช่น ทรงเป็นพันธมิตรกับทวกลัวะซึ่งตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่แถบเชิง-
คอยสุเทพ ไคแก เมืองเชษฐบุรี (เวียงเจ็ทสิน) เมืองนพบุรี และเวียงสวนคอก^๒

พระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงกอบกู้อาณาจักรอยุธยาด้วยการสร้างพันธมิตรกับเมือง
อื่น ๆ ไคแก สุพรรณบุรีโดยพระองค์อภิเษกสมรสกับราชธิดาเมืองสุพรรณบุรี^๓ จึงเป็นพันธ-
มิตรต่อกัน สำหรับเพชรบุรีนั้นมีหลักฐานจากคำให้การชาวกรุงเก่าว่ามีความสัมพันธ์กันอย่าง
ใกล้ชิด เนื่องจากบรรพบุรุษของพระรามาธิบดีที่ ๑ อยู่ที่เพชรบุรี แล้วหนีโรคระบาดมาอยู่
ที่อยุธยา^๔ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิตระบุว่าพระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงสร้างเมือง
เพชรบุรีก่อนหน้าที่จะมาสร้างกรุงศรีอยุธยา^๕ ในขณะที่จดหมายเหตุลา ลูแบร์อธิบายว่า
เพชรบุรี (Pipeli) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีกษัตริย์ปกครองสืบต่อ
มา ๘ รัชกาล กษัตริย์รัชกาลสุดท้ายทรงพระนามว่ารามาธิบดี (Rhamatilondi) ไคทรง

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๕

^๒สวน สุขโชติรัตน์, "ตำนานสุวรรณคำแดง...", หน้า ๑๕๐.

^๓เห็นได้จากโปรดให้ขุนหลวงพงษ์ที่ของพระมเหสีไปครองเมืองสุพรรณบุรี คุ
พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (นครหลวง : คลังวิทยา, ๒๕๑๖), ๑ : ๑๑๕.

^๔คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๔๖-๕๗.

^๕วันวลิต, พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต พ.ศ. ๒๑๔๒, แปลโดย วนาศรี
สามนเสน (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, ๒๕๒๒), หน้า ๒๑-๒๕.

สร้างเมืองสยามขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๔ และเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ณ เมืองนั้น^๑ นอกจากสุพรรณบุรี กับเพชรบุรีแล้ว พระรามาธิบดีที่ ๑ ยังทรงเป็นพันธมิตรกับลพบุรีด้วย และนาจะมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติต่อกัน เนื่องจากลพบุรีมีสถานะเหมือนฐานอำนาจของฝ่ายราชวงศ์อยุธยา จะเห็นได้ว่าเมื่อพระรามาธิบดีที่ ๑ เสวยราชย์แล้ว พระองค์โปรดให้พระราเมศวร พระราชโอรสเสด็จไปครองเมืองลพบุรี^๒ เมื่อสิ้นรัชกาลพระรามาธิบดีที่ ๑ และพระราเมศวรทรงมอบราชสมบัติให้ขุนหลวงพงั่วแล้ว พระองค์เสด็จกลับไปปกครองลพบุรี สละสมอำนาจและกลับมายึดครองอยุธยาภายหลัง^๓ การที่พระราเมศวรทรงให้ลพบุรีเป็นฐานกำลังเพื่อยึดพระราชอำนาจคืนนาจะเป็นเพราะทรงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติต่อกัน

ระบบการเมืองการปกครอง : ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาไทยและอยุธยา

อาณาจักรล้านนาไทย และอาณาจักรอยุธยาถูกรูปโดยการรวมเมืองต่าง ๆ ในเขตบริเวณใกล้เคียงกันเข้ามารวมตัวกัน ภายใต้ศูนย์กลางเดียวกัน

ในอาณาจักรอยุธยา ก่อนการปฏิรูปการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ นั้น การปกครองภายในอาณาจักรจะประกอบด้วยศูนย์กลางของอาณาจักร เมืองลูกหลวงซึ่งเป็นเมืองที่กษัตริย์โปรดให้เจ้านายที่เป็นพระราชโอรส พระราชธิดาหรือพระญาติสนิทที่ว่างพระราชหฤทัยไปปกครองเป็นเจ้าเมือง เมืองเล็ก ๆ ซึ่งเป็นเมืองบริวารขึ้นอยู่กับเมืองหลวงและเมืองลูกหลวง กลุ่มเมืองสุดท้ายคือ เมืองชั้นหรือเมืองประเทศราช^๔

^๑ ชิมอง เดอ ลา ลูแบร์, จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์, แปลโดยสันต์ ท. โกมลบุตร (พระนคร : สำนักพิมพ์ภาวนา, ๒๕๑๐), หน้า ๓๕.

^๒ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)..., หน้า ๕๐๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๕-๕๐๖.

^๔ ศรีศักร วัลลิโภคม, "เมืองลูกหลวงกับการปกครองไทยโบราณ," ใน ข้อคิดแย้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย, หน้า ๖๔.

ในอาณาจักรลานนาไทยก็เช่นกันระบบการปกครองภายในอาณาจักรจะมีศูนย์กลางในการปกครองและเมืองต่าง ๆ ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงทางตอนบน และที่ราบลุ่มแม่น้ำกก เมืองต่าง ๆ เหล่านั้นจะมีพื้เนาเล็ก ๆ ขึ้นอยู่ด้วย เช่น การสร้างเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าแสนพื้เนาพระองค์มีการรวบรวมพื้เนาต่าง ๆ ของเขามาอยู่ในอาณาจักรของเชียงใหม่ ในแต่ละพื้เนาจะมีผู้ดูแลซึ่งปกครองพื้เนานั้นสำหรับดูแลพื้เนาไม่ว่าจะถูกส่งไปจากศูนย์กลางหรือไม่ แต่พบหลักฐานในสมัยท้าวโลกราชว่าพระองค์ทรงตั้งพื้เนาเอง "...หื้อเป็นเจ้าเป็นขุนกินพื้เนาคาม..."^๒ แต่จากหลักฐานดังกล่าวไม่สามารถสรุปได้ว่ากษัตริย์สามารถแต่งตั้งผู้ดูแลพื้เนาได้ ทั้งนี้เพราะรัชสมัยพระเจ้าท้าวโลกราชเป็นสมัยที่มีความเข้มแข็งมาก และพื้เนาคามเป็นพื้เนาที่ขึ้นกับเชียงใหม่ ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่พระองค์จะแต่งตั้งผู้ดูแลพื้เนาในเชียงใหม่ได้ และไม่น่าจะเป็นไปได้ที่ศูนย์กลางจะสามารถแต่งตั้งผู้ดูแลพื้เนาในเมืองต่าง ๆ ได้

หน้าที่ของพื้เนาที่ส่งส่วยและเป็น "กำลัง" กับเมืองที่ขึ้นอยู่ด้วย "...ไพร่ไทยเมืองเชียงใหม่ทั้งมวล ตั้งหื้อเป็นบวกรเป็นกอ เป็นขุ่มเป็นตอไว้ตั้งเจ้าเงิน เจ้าคำ ข้างของ ส่วยเจ้าทั้งหลาย ก็ยื่นถวายเจ้าตนกินเมือง..."^๓ หรือ "...คนส่วยคนสวนเข้าขอหื้อไว้กับแควน สิ่งสินอากรอันเป็นส่วยเขาเทารูเอากับเจ้าแควน..."^๔ และเมื่อมีการทำสงครามพวก "พื้เนา" ต่าง ๆ จะถูกเกณฑ์มาด้วย "...ยามนั้นผู้กินเมืองเชียงใหม่จัดเครื่องหื้อลูกพื้เนา ๑๓๐,๐๐๐ เครื่อง"^๕

การสร้างศูนย์กลางของอาณาจักร

ศูนย์กลางของอาณาจักรในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน และลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ หมายถึง เชียงใหม่ และอยุธยา ซึ่งเป็นศูนย์กลางทุกด้านของอาณาจักร

^๑ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑, หน้า ๑๔๔-๑๔๖.

^๒ ตำนานพื้เนาเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

จักรไม่ว่าจะเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ศูนย์กลางทางการปกครอง เศรษฐกิจ และ ศาสนา ในขณะที่เดียวกันทั้งเชียงใหม่และอยุธยาต่างก็เป็นศูนย์กลางถาวร ไม่มีการเคลื่อนย้ายอยู่เป็นเวลานาน และเป็นเขตที่มีสิทธิธรรมทางการเมือง ซึ่งถ้าผู้ใดต้องการจะมีอำนาจในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำทั้งสอง จะต้องเข้ามายึดครองเมืองศูนย์กลางดังกล่าวนี้ให้ได้

อาณาจักรอยุธยาประกาศสถาปนา "กรุงพระนครศรีอยุธยา" เป็นศูนย์กลางของเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๘๓^๑ และนับเป็นการเริ่มคนศักราชใหม่ของประวัติศาสตร์ในเขตนี้ เพราะศูนย์กลางแห่งใหม่นี้จะเป็นศูนย์กลางสำคัญสำหรับเมืองต่าง ๆ ในแถบนี้ การแย่งชิงอำนาจในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาจะหมายถึงการแย่งชิงกันเขาคบครองอยุธยา

การสร้างอยุธยาเป็นศูนย์กลางโดยเลือกบริเวณอโยธยาเดิมเป็นที่ตั้งนั้นแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถของพระรามาธิบดีที่ ๑ เพราะมีความเหมาะสมหลายประการ กล่าวคือ สามารถคุมเส้นทางสำคัญทางคมนาคม เศรษฐกิจ และการเมืองของบริเวณฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ในขณะที่เดียวกันอโยธยายังเคยเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาลังกาวงศ์ที่มีพระสงฆ์จากเมืองไกลเคียงเดินทางมาศึกษาหาความรู้ การตั้งอยุธยาจึงเท่ากับตั้งอยู่ ณ บริเวณที่มีสิทธิธรรมทางการเมืองในระดับหนึ่งมาก่อนแล้ว พระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงประกาศสถาปนาอยุธยาเป็นศูนย์กลางโดยอาศัยแนวความคิดของพุทธศาสนาลังกาวงศ์มาสนับสนุนความยิ่งใหญ่ของอยุธยาว่าตั้งขึ้นตามพุทธทำนายที่ว่า "...ในอนาคตกาลเบื้องหน้า จะบังเกิดเป็นกษัตริย์มีศักดิ์านภาพมาก จะสร้างราชธานีอยู่ ณ ตำบลหนองโสนนี้ให้เป็นบ้านเมืองสุขสมบุรณ์"^๒ และแนวความคิดของพุทธศาสนาลังกาวงศ์นี้ยังมีส่วนกำหนดตัวบุปการองอาณาจักรว่าต้องมีบุญบารมีมาประกอบกับความสามารถอื่น ๆ ด้วย ดังที่คำให้การชาวกรุงเก่าบรรยายว่า "คนทั้งปวงได้เห็นพระปรีชาฉลาดของพระองค์...ต่างคนต่างสรรเสริญพระบุญญาบารมี และพระวิริยะบารมีของพระองค์"^๓

^๑คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๔๑๑.

^๒ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๐๑.

^๓คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๕๑.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

การที่ผู้ปกครองอยุธยาจำเป็นต้องมีบุญบารมีเท่ากับเป็นการกำหนดว่าผู้ปกครองน่าจะอยู่ในหมู่เชื้อพระวงศ์ของอยุธยาซึ่งมีโอกาสที่จะสร้างบุญบารมีได้มากกว่าคนอื่น และพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์อยุธยาประการหนึ่งคือ การสร้างสมบุญผ่านการอุปถัมภ์พุทธศาสนา ล้างกวางศ การสร้างวัด และสร้างพระพุทธรูป เป็นต้น

อิทธิพลจากวัฒนธรรมเขมรนับเป็นแนวความคิดอีกประการหนึ่งที่พระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงใช้ในการสร้างสิทธิธรรมทั้งเพื่ออยุธยา และเพื่อพระองค์เอง เห็นได้จากการประกอบพระราชพิธีสมโภชพระนคร และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้น พยายามให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีแบบเขมรด้วย เพราะพระองค์โปรดให้ส่งราชทูตไปยังอินเดียเพื่อให้ได้ "พราหมณ์ผู้ราชพิธี" ๘ คน อันเป็นเผ่าพงศ์พราหมณ์แท้แต่ถูกโศกชาติมากระทำพิธีราชาภิเษกให้เป็นสิริสวัสดิ์พัฒนามงคล และเป็นแบบอย่างราชประเพณีไว้ในสยาม..."^๑

สิทธิธรรมของอยุธยาอีกประการ คือ ความสำเร็จด้านการทหาร กล่าวคือ ในรัชสมัยพระรามาธิบดีที่ ๑ อยุธยาสามารถรบชนะพระนครหลวง เท่ากับมีชัยเหนือดินแดน "ศักดิ์สิทธิ์" ในสายตาเมืองต่าง ๆ ที่เคยตกอยู่ใต้อำนาจของกัมพูชามาก่อน และเป็นเสมือนหลักฐานช่วยยืนยันความสำคัญ และความชอบธรรมให้อยุธยาในฐานะศูนย์กลางทางอำนาจ ดังนั้น อยุธยาจึงเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง การยึดครองอยุธยาได้โดยหมายถึงการครอบครองเมืองใหญ่น้อยในบริเวณนี้ไว้ใต้อำนาจด้วยเช่นกัน

สำหรับอาณาจักรลานนาไทยนั้น พระยามังรายทรงสร้างเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร เพื่อประกาศความเป็นใหญ่เหนือเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกก และที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน เพราะอาณาจักรลานนาไทยก่อกำเนิดขึ้นจากการรวบรวมเมืองต่าง ๆ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำทั้งสองเขาคอยกัน การสร้างศูนย์กลางของอาณาจักรลานนาไทยต่างจากกรณีของอยุธยา เนื่องจากอยุธยาตั้งขึ้น ณ บริเวณที่เคยเป็นศูนย์กลางในระดับหนึ่งมาก่อนแล้ว ในขณะที่เชียงใหม่นั้นแม้ว่าจะเคยเป็นเมืองมาก่อน^๒ แต่มิได้มีความสำคัญขนาดเป็น

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^๒ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๒๖.

ศูนย์กลาง และเกิมนั้นศูนย์กลางของเมืองแถบลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนคือ หริภุญไชย เมื่อพระ-
 ยามังรายทรงตั้งเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง พระองค์จึงจำเป็นต้องสร้างสิทธิธรรมให้เมือง
 นี้ในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรลานนาไทย

ความสำเร็จประการแรกของการสร้างศูนย์กลางที่เชียงใหม่ คือ การที่พระยา-
 มังรายทรงประสบผลสำเร็จในการ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้อาณาจักร จะเห็นได้ว่า
 พระยามังรายทรงมีพระปรีชาสามารถในการรวบรวมเมืองต่าง ๆ แถบลุ่มแม่น้ำกก และ
 ขยายพระราชอำนาจลงมาทางใต้ จนผนวกอาณาจักรหริภุญไชยซึ่งเป็นอาณาจักรสำคัญของ
 เขตลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนได้ หริภุญไชยนั้นมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรสำคัญอื่น ๆ ในสมัย
 เดียวกัน คือ สุโขทัย กับโยชिया เพราะอาณาจักรทั้งสองนี้ยกกองทัพมาช่วยพระยาอัย-
 ยีบาของคสศทนายของหริภุญไชย ต่อสู้กับพระยามังราย^๑ อาณาจักรหริภุญไชยสมัยพระยา-
 อัยยีกจะอยู่ในช่วงกำลังเสื่อม เพราะพระยาอัยยีกยอมรับขนานางต่างเมือง คือ อ้ายฟ้ามา
 เป็นข้าราชการตำแหน่งสำคัญทำหน้าที่เก็บส่วยเข้าพระคลัง ซึ่งเป็นตำแหน่งทางราชการที่
 คบและรายได้ของพระมหากษัตริย์ แสดงให้เห็นว่าพระยาอัยยีกจะไม่ไว้ใจข้าราชการของ
 พระองค์ ต่อมาอ้ายฟ้าจะทำหน้าที่เกณฑ์คนมาทำเหมืองฝายอันเป็นระบบชลประทานหลัก
 ของอาณาจักร สะท้อนให้เห็นว่าพระยาอัยยีกมีความขัดแย้งกับข้าราชการภายในศูนย์กลาง
 จนต้องหันมาแต่งตั้งข้าราชการต่างเมืองให้ดำรงตำแหน่งสำคัญแทน อย่างไรก็ตาม การ
 ใจมคืออาณาจักรหริภุญไชยที่กำลังเสื่อมนี้ก็มีไชจะทำไฉนง่าย ๆ พระยามังรายใช้ความ
 พยายามอย่างมากโดยอาศัยอ้ายฟ้าเป็นไส้ศึกคอยบ่อนทำลายภายในให้หริภุญไชยอ่อนแอ
 แล้วพระองค์ก็เกณฑ์ทัพจากเมืองต่าง ๆ เข้าโจมตี และสามารถยึดหริภุญไชยได้ในที่สุด^๒
 พระยามังรายโปรดให้อ้ายฟ้าปกครองหริภุญไชย ส่วนพระองค์ก็มาสร้างเวียงกุมกามเป็นที่
 ประทับแล้วแต่พระราชอำนาจไปยังหงสาวดีก็โดยยกกองทัพไป และสร้างความสัมพันธ์แบบ
 เครือญาติด้วยการอภิเษกสมรสกับนางอุสาปายโค ราชธิดาเมืองหงสาวดี^๓ ต่อจากนั้นก็

^๑ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑, หน้า ๑๓๘ - ๑๓๙.

^๒ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๑ - ๑๘.

^๓ราชวงศ์พื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๘.

ทรงเป็นพันธมิตรกับอังวะ จะเห็นได้ว่าพระยามังรายทรงมีฐานะอำนาจอันมั่นคง และมีความเข้มแข็งมากพอจะสร้างให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาไทย

อาณาจักรล้านนาไทยอาจแบ่งตามสภาพที่ตั้งเป็น ๒ เขต คือ เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกทางตอนบน และเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงทางตอนล่าง ศูนย์กลางของอาณาจักรจำเป็นต้องตั้งอยู่ ณ ที่ที่สามารถควบคุมทั้งสองเขตได้ เชียงใหม่เป็นเมืองที่สามารถควบคุมเขตทั้งสองได้อย่างดี และยังสามารถติดต่อกับอาณาจักรภายนอกได้โดยสะดวกตั้งที่ถาวรบนพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุว่า "...ท้าวพระยาต่างประเทศจักมาบูชา สักการะมากนัก..."^๑ จะเห็นได้ว่าที่ตั้งของเชียงใหม่นอกจากจะเกิดผลดีทางการเมืองแล้ว ยังเป็นผลดีทางเศรษฐกิจด้วย เพราะสามารถติดต่อกับเมืองต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกอาณาจักรได้ รายได้จากการค้าภายในจะเป็นรายได้สำคัญของเชียงใหม่ ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดในบทที่ ๓ การเลือกที่ตั้งเมืองเชียงใหม่จึงนับได้ว่าเป็นความสำเร็จประการหนึ่งในการสร้างศูนย์กลางของอาณาจักร

การสร้างเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาไทยนั้น พระยามังรายยังอาศัยการผสมผสานแนวความคิดของพุทธศาสนาลังกาวงศ์กับแนวความคิดดั้งเดิมของชุมชนเขาค่อยกัน ความเชื่อดั้งเดิมหมายถึงความเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถลดบั่นกาลให้เกิดอะไรขึ้นก็ได้ เช่น เชื่อว่ารุกขเทวดารักษาต้นไม้จะให้คนแก่คนทั้งหลาย^๒ แนวความคิดเช่นนี้มีบทบาทมากต่อชุมชนในบริเวณนี้ เป็นที่พึ่งหรือที่เคารพบูชาของคนที่ยากไร้^๓ หลังจากผนวกอาณาจักรหริภุญไชยได้แล้ว พระยามังรายทรงพยายามผสมผสานแนวความคิดทั้งสองเขาค่อยกัน เช่น การสร้างพระพุทธรูป และวิหาร ณ บริเวณไม้เค็ดที่ชาวเวียงกุมกามถือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ ลักษณะผสมผสานแนวความคิดสองแบบนี้ปรากฏชัดใน

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๒๘.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^๓ราชวงศ์พื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑ - ๒.

การสร้างเชียงใหม่ กล่าวคือ เมืองเชียงใหม่ตั้งอยู่ที่บริเวณซึ่งถือว่าเป็นชัยมงคล เพราะมีการต่อสูระหว่างเนื้อฟานเผือก ๒ ตัว กับหมูนูนซ์ ๗ ตัว ...เนื้อตัวนั้นได้อยู่ที่ชัยภูมิ บังเกิดที่ขุขุมานะ บมีความเกรงขามหยานกลัว ก็ฆ่าแลนออกมาหาหมาหมาทั้งหลายก็กลัว แลนหนี บอาจจักขบยั้งพระยาเนื้อตัวนั้นได้" ถ้าหากผู้ใดมาตั้งเมือง ณ ที่นี้ก็จะสามารถรบชนะศัตรูได้ นับเป็นมงคลประการแรกในบรรดามงคล ๙ ประการของที่ตั้งเมือง และมงคลประการสุดท้ายก็คือ "...นำแม่ระมิงค์ไหลมาแต่อาจสรงอันพระพุทฺชเจ้าเมืองยัง ทรมานไคมาอาบในคอยอาจสรง ไหลออกมาเป็นขุนน้ำระมิงค์กายวันออกเวียง..."^๒ นอกจากนี้เชียงใหม่ยังเป็นที่ตั้งของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองเชียงใหม่ คือ ไม้เสื่อเมืองในเวลาต่อมา^๓

พระยามังรายทรงประกาศสิทธิธรรมของเมืองเชียงใหม่โดยให้พระมหากษัตริย์จากอาณาจักรสำคัญที่อยู่ใกล้เคียงรับรองการตั้งเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของลานนาไทย จะเห็นได้ว่าพระยาจำเมืองนครองพะเยา กับพ่อขุนรามคำแหงนครองสุโขทัยเป็นพระสหายสนิทที่เคยทรงศึกษาควยกันที่เมืองละโว้มาก่อน^๔ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อขุนรามคำแหงนั้นทรงมีพระราชอำนาจมาก และทรงมีสัมพันธ์ใกล้ชิดกับหัวเมืองอื่น ๆ ดังที่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุว่า "พระยาศรีธรรมราชนครหลวง กับพระยาศรีอยุธยาอันเป็นญาติพระยารวง..."^๕ พระยามังรายจึงทรงประกาศสิทธิธรรมของเชียงใหม่โดยเชิญพระมหากษัตริย์สองพระองค์นี้ให้เสด็จมาช่วยในการวางผังเมือง คูแลตลอกจนควยคุมการ

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๒๕.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

^๔หวน., พงศาวดารเลขที่ ๐๐๑.๒/๓๕ ตำนานเมืองหิรัณนครเงินยาง (ลาวจก หรือลวะจังกราช) : ตำนานลานนาไทย

^๕ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๑๕.

สร้างเมืองเชียงใหม่^๑

สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ถึงแม้ว่าพระยามังรายจะสร้างเมืองเชียงใหม่ในฐานะศูนย์กลางของอาณาจักรลานนาไทย เป็นทั้งที่ประทับของพระมหากษัตริย์และศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองก็ตาม แต่เชียงใหม่ยังไม่สามารถสร้างความเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาได้ เพราะหริภุญไชยยังคงมีบทบาทคานานี้ต่อมา เห็นได้จากพระมหากษัตริย์ล้านนาไทยหลายพระองค์ทรงให้ความเคารพบูชาพระธาตุหริภุญไชยอยู่^๒ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความพยายามที่จะสร้างเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางแทนที่หริภุญไชยในระยะต้นราชวงศ์มังรายนั้น ประสบผลสำเร็จในคานาที่เชียงใหม่เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองเท่านั้น แต่ในรัชสมัยพระมหากษัตริย์ ๓ รัชกาลหลังจากพระยามังราย คือ พระยาไชยสงครามพระเจ้าแสนภู จนถึงพระยาคำฟู เชียงใหม่กลับมิได้เป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองเพียงแห่งเดียว เพราะพระมหากษัตริย์ทรงย้ายที่ประทับไปยังเชียงรายกับเชียงใหม่ และเชียงใหม่ก็มีอาจเป็นศูนย์กลางทางศาสนาแทนที่หริภุญไชยได้อย่างไรก็ดี เชียงใหม่ยังคงดำรงสถานะศูนย์กลางที่มีสิทธิธรรมของอาณาจักรลานนาไทยอยู่ การแย่งชิงราชสมบัติของอาณาจักรนี้คือ การแย่งกันครอบครองเมืองเชียงใหม่ เช่น กรณีเจ้าขุนเครือพระราชโอรสของพระยามังรายที่ไปประทับอยู่เมืองเจ็ยวยกกองทัพมารบกับพระเจ้าแสนภู ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระยาไชยสงคราม และปกครองเมืองเชียงใหม่อยู่ในขณะนั้น เนื่องจากระยะที่พระมหากษัตริย์ทรงย้ายที่ประทับไปอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำกั้นนั้น จะโปรดให้พระราชโอรสปกครองเมืองเชียงใหม่ ผู้ปกครองเชียงใหม่ในช่วงรัชสมัยพระยาไชยสงครามถึงพระยาคำฟูจึงเท่ากับเป็นผู้ที่จะครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ของล้านนาไทยต่อไป

อาณาจักรลานนาไทยช่วงรัชสมัยพระยาไชยสงครามถึงพระยาคำฟูแบ่งศูนย์กลางทางการเมืองเป็น ๒ ส่วน คือ บริเวณลุ่มแม่น้ำกั้นมีศูนย์กลางที่เชียงรายกับเชียงใหม่ตาม

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘ - ๓๐.

^๒ สิงฆะ วรณสัย, คำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, หน้า ๖ (พิมพ์คัด).

ลำคัม และเขตที่ราวลุ่มแม่น้ำปิงมีศูนย์กลางที่เชียงใหม่ การตั้งศูนย์กลางทางการเมืองในบริเวณลุ่มแม่น้ำกั้นเพื่อป้องกันการรุกรานจากชาติทางตอนบนที่เคยเป็นพันธมิตรมาก่อน เช่น หัวเมืองเงี้ยวซึ่งมีชนเครือ พระราชโอรสของพระยามังรายปกครองอยู่ นอกจากนี้ยังมีพวกฮ่อ และแกวซึ่งอยู่ทางตะวันตกของฝั่งแม่น้ำโขง ทั้งสองกลุ่มนี้เป็นศัตรูสำคัญของเมืองต่าง ๆ ในบริเวณนี้ก่อนที่จะตั้งอาณาจักรล้านนาไทย ดังนั้น การที่พระเจ้าแสนภูทรงสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น ก็เพื่อเป็นเมืองหน้าด่านทางตอนบน เพราะเชียงใหม่ตั้งริมฝั่งแม่น้ำโขง และใช้แม่น้ำโขงเป็นคูเมืองตามธรรมชาติ^๒

พุกามยวนับเป็นอีกเมืองหนึ่งที่ยังมิได้รวมเข้ากับอาณาจักรล้านนาไทย เป็นแต่เพียงพันธมิตรกันเท่านั้น ตั้งแต่รัชสมัยพระยาไชยสงครามมามีความพยายามรวบรวมพุกาม ยวเข้ามาอยู่ใต้อำนาจล้านนาไทยอย่างแท้จริง พระยาไชยสงครามได้มีการสร้างความสัมพันธ์แบบเครือญาติกับพุกามยว จะเห็นได้ว่า "...พระยากำแดงก็ทรงใช้ให้ราชบรรณาการราชสาส์นไปถวายขุนแขกสงครามขอเอานางแกวพอลตา ราชธิดาขุนสงครามมาเป็นมเหสี"^๓ เมื่อถึงรัชสมัยพระยากำฟู พระองค์ได้ทำลายพันธะทางเครือญาติกับพุกามยว โดยหันไปสร้างพันธมิตรกับนาน ยกทัพโจมตีพุกามยว^๔ และในสมัยหลังจากนั้นผู้ซึ่งจะปกครองเมืองพะเยาจะต้องได้รับความเห็นชอบจากพระมหากษัตริย์ที่เชียงใหม่ เช่น พระเมืองแก้วโปรดให้พระยาเมืองตุมครองพะเยาซ้ำอีก^๕

^๒ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๓๖.

^๓ ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑, หน้า ๑๕๕.

^๔ ทวณ., บัญชีหนังสือจางแปล แฟ้มที่ ๑๔ เลขที่ ๔๓ พงศาวดารเมืองพะเยา, หน้า ๕๖.

^๕ ตำนานพื้นเมืองพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๓๘.

^๖ ทวณ., บัญชีหนังสือจางแปล แฟ้มที่ ๑๔ เลขที่ ๔๓ พงศาวดารเมืองพะเยา, หน้า ๕๕.

พระเจ้าชายทรงย้ายที่ประทับลงมาอยู่เชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง เพราะลานนาไทยสามารถสร้างความมั่นคงในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำกกได้ โดยการสร้างเขียงแสนเป็นเมืองหน้าด่าน และสามารถผนวกพุกามยาวได้ ในขณะที่เดียวกันพระองค์ก็สร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองเชียงของในเขตลุ่มแม่น้ำกกโดยการอภิเษกกับราชธิดาของเมืองเชียงของและมีพระราชโอรสซึ่งต่อมา คือ พระเจ้าก้อนา การย้ายที่ประทับมาเชียงใหม่เป็นผลให้พระมหากษัตริย์ทรงพัฒนาศูนย์กลางของอาณาจักรได้มากขึ้น

พระมหากษัตริย์ลานนาไทยนับแต่พระเจ้าชายเป็นต้นมาทรงพยายามสร้างเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรอย่างจริงจัง โดยสร้างเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาแทนหริภุญไชย และพยายามลดบทบาททางศาสนาของหริภุญไชย เห็นได้จากการสร้างวัดสี่เชียงพระ แลวอาราธนา "...มหาอัญญาจุฬเดร กับลูกศิษย์ ๑๐ คน ยังเมืองหริภุญชัยมาอยู่ในอารามวัดสี่เชียงพระ..."^๑ และยังสร้างเจดีย์หลวงกลางเมืองเชียงใหม่^๒ ด้วย รัชสมัยพระเจ้าก้อนาก็มีการอาราธนาพระสุมนเดรมาเผยแผ่พุทธศาสนาในลานนาไทย และทรงสร้างวัดบุพพารามหรือวัดสวนดอกไม่ว่าง เมืองเชียงใหม่เพื่อเป็นที่พำนักของพระสุมนเดร นับเป็นการรับแนวความคิดพุทธศาสนาลังกาวงศ์ระลอกใหม่จากสุโขทัย ลดความสำคัญของพุทธศาสนาตามแนวของหริภุญไชย และเชียงใหม่ก็มีฐานะเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาลังกาวงศ์แบบสุโขทัย มีพระสงฆ์จากเมืองอื่นมาศึกษา และบวชเรียนที่วัดสวนดอกไม้นับเป็นจำนวนมาก แมแต่เจ้าแสนเมืองมาพระราชโอรสก็ทรงผนวช ณ วัดนี้

โครงสร้างการปกครองของอาณาจักรลานนาไทยและอาณาจักรอยุธยา

อาณาจักรลานนาไทยระยะคนราชวงศ์มังราย ผู้ปกครองเมืองต่าง ๆ มักเป็นเชื้อพระวงศ์ ในสมัยพระยามังรายนั้น พระองค์โปรดให้พระราชโอรสไปครองเมืองต่าง ๆ

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๑.

^๒ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๐๑.

เช่น พระยาไชยสงครามครองเมืองเชียงใหม่ ชุนแก้วปกครองเมืองพร้าว^๑ นอกจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติแล้วอาณาจักรลานนาไทยสมัยพระยามังรายยังมีพันธมิตรด้วย เช่น เมืองพุกามยาวของพระยาจำเมือง กรณีพุกามยาวนี้เป็นเพราะเมืองนี้มีความเข้มแข็ง และพระยามังรายไม่สามารถใช้กำลังโจมตีได้ แต่ทรงพยายามลดอำนาจของพระยาจำเมืองด้วยวิธีตัดทอนอาณาเขตของพุกามยาวลง เห็นได้จากพระยามังรายทรงให้ขุนนาง คือ อ้ายฟ้า มาขอเมือง "แฉกพาน และเชียงเคี่ยนกับคยพระยาจำเมือง"^๒ และประสบผลสำเร็จเท่ากับเป็นการตัดทอนกำลังคนของพุกามยาวด้วย ในขณะที่เดียวกันพระยามังรายก็ทรงยึดครองเมืองต่าง ๆ ให้อยู่ใต้พระราชอำนาจ แล้วโปรดให้ขุนนางไปปกครองเพื่อมิให้เมืองเหล่านั้นเป็นฐานกำลังของพุกามยาวอีกต่อไป^๓ แต่พระยามังรายมิได้แทรกแซงการปกครองภายในพุกามยาว และทรงถือว่าพระยาจำเมืองเป็นพระสหาย^๔ มิได้อยู่ใต้พระราชอำนาจของพระองค์ และพุกามยาวก็มีเชื้อสายของพระยาจำเมืองปกครองสืบต่อกันมาอีกระยะหนึ่ง

การปกครองแบบที่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์แบบเครือญาติหรือแบบพันธมิตรจะมีเสถียรภาพได้ต่อเมื่อพระมหากษัตริย์ผู้รักษาพันธะดังกล่าวทรงมีความเข้มแข็งมากพอจะดำรงพันธะนั้นต่อไปได้ จะเห็นได้ว่า ลานนาไทยหลังรัชสมัยพระยามังรายมีการแย่งชิงราชสมบัติระหว่างเชื้อสายราชวงศ์มังรายเพื่อครอบครองเมืองเชียงใหม่ เช่น ท้าวยกุมกามที่ครองเมืองเชียงใหม่ยกทัพมาแย่งชิงราชสมบัติจากพระอนุชา คือ พระเจ้าสามฝั่งแกน^๕ การแย่งชิงราชสมบัติบางกรณีทำให้มีการตั้งอาณาจักรอื่น ๆ อย่างอยุธยาหรือสุโขทัยเข้ามาเกี่ยวข้องกับปัญหาภายในของลานนาไทย เช่น คราวที่ท้าวมหาพรหมแย่งชิงราชสมบัติจากพระเจ้า

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๓๔-๓๕.

^๒หวัณ., พงศาวดารเลขที่ ๐๐๑.๒/๓๕ ตำนานเมืองหิรัญนครเงินยาง (ลาวจกหรือลวะจิงกราช) : ตำนานลานนาไทย, หน้า ๒๕.

^๓เรื่องเดียวกัน.

^๔ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๒๖.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

แสนเมืองมาไม่สำเร็จ พระองค์ก็ทรงขอความช่วยเหลือจากอยุธยาให้ยกกองทัพขึ้นมาช่วย^๑ และกรณีของท้าวขี้กมกามเมื่อประสบความล้มเหลวในการแย่งชิงราชสมบัติจากพระเจ้าสามฝั่งแกน จึงไปขอให้สุโขทัยช่วย^๒

สำหรับอาณาจักรอยุธยานั้น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างราชวงศ์ของ และราชวงศ์สุพรรณบุรีในสมัยอยุธยาตอนต้นมิได้ราบรื่นนัก ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางการเมืองภายในอาณาจักร เนื่องจากมีการแย่งชิงอำนาจระหว่างราชวงศ์ทั้งสองเกิดขึ้น และบางครั้งก็มีการกำจัดเจ้านายอีกราชวงศ์หนึ่งเพื่อรักษาฐานอำนาจของฝ่ายตน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยานับหลวงประเสริฐอุกษนิทัศน์บันทึกว่าคราวที่พระราเมศวรเสด็จกลับจากลพบุรีมาครองราชย์อีกครั้งนั้น พระองค์โปรดให้ "...พิฆาตเจ้าทองลันเสีย..."^๓ แมว่าราชวงศ์ของจะสามารถถล่มมาครอบครองราชสมบัติและกรุงศรีอยุธยาได้ในคราวนี้ก็ตาม ทางฝ่ายราชวงศ์สุพรรณบุรีก็พยายามสร้างความมั่นคงภายใน และสร้างขารมียุติตลอดเวลา จะเห็นได้จากการที่พระนครินทรวิโรฒราชขณะที่ยังดำรงสถานะเป็นรัชทายาทของเมืองสุพรรณบุรี ได้ส่ง "เจ้าสี-หลี่-จินาง" เป็นราชทูตนำเครื่องบรรณาการไปถวายมกุฎราชกุมารจีน^๔ เพื่อยืนยันฐานะและอำนาจของพระมหากษัตริย์อยุธยาอยู่เวลานั้น การส่งทูตไปจีนครั้งนี้จึงเท่ากับเป็นการเสริมสร้างฐานะของราชวงศ์สุพรรณบุรีไว้ด้วยหนึ่ง จะเห็นได้ว่าจีนรับรองฐานะของราชวงศ์สุพรรณบุรี เพราะเมื่อจักรพรรดิฮุ่ยจงทรงทราบข่าวการสิ้นพระชนม์ของพระราชบิดาของพระนครินทรวิโรฒราชจากคณะทูตไทยเมื่อ พ.ศ. ๑๙๓๔ แล้ว ก็โปรดให้พระบรมราชโองการให้ขันทีเจาตา (Chao Ta) และขันทีซุงฟู (Sung

^๑ ชาญ., บัญชีหนังสือจางแปล แผ่นที่ ๘ เลขที่ ๒๘ พงศาวดารเมืองเงินยางหรือเมืองเซียงแสน, หน้า ๑๔๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

^๓ พระเจ้าทองลันเป็นพระราชโอรสของพระบรมราชาที่ ๑ (ขุนหลวงพงั่ว) ครองราชย์เพียง ๗ วันก็ถูกยึดอำนาจ ดู คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๔๔๕.

^๔ สืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย, แปลโดย กาญจณี ละอองศรี (กรุงเทพฯ นคร : มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๘๑.

Fu) อนุรักษ์เครื่องค่านับพระศพมาถวาย และแต่งตั้งพระนครินทรราชิราชเป็นพระมหากษัตริย์ และใน พ.ศ. ๑๕๕๑ เมื่อ เซ็งโหมงเรือสำราจทางทะเลครั้งที่สองมาถึงอาณาจักรอยุธยา ก็ได้เข้าเฝ้าพระนครินทรราชิราชที่สุพรรณบุรีด้วย ความเข้มแข็งของราชวงศ์สุพรรณบุรี ซึ่งได้รับการเสริมสร้างจากทั้งพระบรมราชที่ ๑ และเชื้อสายของพระองค์โดยเฉพะอย่างยิ่งพระนครินทรราชิราช คงจะทำให้ขุนนางอยุธยาบางกลุ่มตระหนักถึงความสำคัญของราชวงศ์นี้ เมื่อพระรามาธิบดีครองราชย์ต่อจากพระราเมศวร และทรงพยายามเปลี่ยนแปลง หรือจำกัดอำนาจของขุนนางอยุธยา จึงมีขุนนางจากอยุธยากลุ่มหนึ่งมาเชิญพระนครินทรราชิราชเสด็จไปครองอยุธยาสถาปนาราชวงศ์สุพรรณบุรีอีกครั้งที่กรุงศรีอยุธยา^๒ และทรงพยายามสร้างเสถียรภาพให้พระองค์ และราชวงศ์ของพระองค์ แต่การแย่งชิงราชสมบัติก็ยังคงเกิดขึ้นหลังจากพระองค์เสด็จสวรรคต และพระราชโอรส ๒ พระองค์คือ เจ้าชายพระยาบุตรองสุพรรณบุรี กับเจ้าชายพระยาบุตรองเมืองแพรกศรีราชาสิ้นพระชนม์ เพราะแย่งชิงราชสมบัติกันเอง^๓ โครงสร้างทางการเมืองที่ขึ้นอยู่กับพันธะทางเครือญาติก็มักจะไม่มีความสงบเรียบร้อยอยู่ชั่วเวลาหนึ่ง และจะเกิดความวุ่นวายขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนรัชกาลใหม่

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^๒ โดยทั่วไปแล้วราชวงศ์สุพรรณบุรีให้ไปครองเมืองปทากจาม เป็นเหตุให้หมดโอกาสแข่งขันอำนาจกับราชวงศ์สุพรรณบุรีต่อไป เมืองปทากจามนี้เดิมเข้าใจว่าอยู่ที่ใกล้กรุงศรีอยุธยา แต่ไมเคิล วิกเคอรี ได้เสนอว่าเป็นเมืองจตุรมุขในกัมพูชา ดู คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๔๔๕-๔๔๖ และ Michael Vickery, "The 2/k 125 Fragment : A Lost Chronicle of Ayutthaya," Journal of the Siam Society 65 pt. 1 (January 1977), pp. 57-59.

^๓ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)..., หน้า ๕๑๐ และ คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๔๔๖.

การดำรงเสถียรภาพของระบบโครงสร้างทางการเมืองภายในอาณาจักรล้านนาไทย
และอยุธยา

ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองเป็นปัญหาสำคัญในช่วงอยุธยาตอนต้น ปัญหา
นี้เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติค้ำโคกสวามิภักดิ์ นอกจากนั้นยังมีสาเหตุมาจากการ
ขยายอำนาจไปนอกอาณาจักรของอยุธยาด้วย จะเห็นได้ว่า ระยะเวลาที่ราชวงศ์สุพรรณบุรีปกครอง
ครั้งนั้น อาณาจักรอยุธยามีนโยบายสำคัญในการทำสงครามเพื่อขยายอำนาจ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งความพยายามจะครอบครองอาณาจักรสุโขทัย พระบรมราชาที่ ๑ เสด็จไปตีหัวเมือง
เหนือหลายครั้ง เช่น พ.ศ. ๑๕๑๔ ตีหัวเมืองเหนือตั้งแต่ปาง ถึง พ.ศ. ๑๕๒๑ เสด็จไปตี
ชากังราว และ พ.ศ. ๑๕๒๕ ก็ตีเชียงใหม่^๑ ความพยายามแผ่อำนาจมาปกครองสุโขทัย
ปรากฏอีกครั้งในสมัยพระนครินทราธิราช และคราวนี้อาณาจักรสุโขทัยก็ตกอยู่ใต้อำนาจของ
อยุธยาอย่างเด็ดขาด เพราะศิลาจารึกวัดสุทัศน์ พ.ศ. ๑๕๕๕ มีข้อความกล่าวถึง "ออกญา
ธรรมราชา" เจ้าเมืองสุโขทัย^๒ ตำแหน่งออกญานี้เป็นตำแหน่งขุนนางของทางอยุธยาที่
เทียบได้เท่ากับเจ้าเมือง^๓ และในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ
อักษรนิติ์กระบุว่าใน พ.ศ. ๑๕๖๒ พระยาบาลเมือง กับพระยารามออกมาถวายบังคมพระ-
มหากษัตริย์อยุธยา^๔ และสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) ก็โปรดให้พระรา-
เมศวรพระราชโอรสมาครองพิษณุโลก^๕ ซึ่งถือได้ว่าอยุธยาควบคุมหัวเมืองเหนือให้อยู่ใต้อำนาจโดยตรง

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๕ และ ๔๕๖.

^๒ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓, "จารึกหลักที่ ๔๕," หน้า ๔๓.

^๓ ศรีศักดิ์ วัลลโภคม, "ที่มาของการปฏิรูปการปกครอง;" ใน ข้อขัดแย้งเกี่ยว
กับประวัติศาสตร์ไทย, หน้า ๕๑.

^๔ คำให้การชาวกรุงเก่า..., หน้า ๔๕๖.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕๗.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๕.

การขยายอำนาจมาครอบครองสุโขทัยแล้วจะสร้างพระบรมเชษานุภาพให้พระ-
 มหาจักรีราชวงศ์สุพรรณบุรีก็ตาม แต่ก่อปัญหาความการปกครองให้อยู้อยู่ไม่ถาวร
 เนื่องจากอาณาจักรอยุธยาให้แต่ละเมืองปกครองกันเอง เพียงแต่ขึ้นทูลขอขานเท่านั้น และ
 ยังกองอำนาจความสัมพันธ์แบบเครือญาติอยู่ เช่น สมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ อภิเษกกับเจ้าหญิง
 ราชวงศ์พระร่วง อาณาจักรสุโขทัยจึงยังคงพยายามก่อกวนเป็นอิสระ เห็นได้จากศิลาจารึก
 ภาษาไทย พ.ศ. ๑๙๓๕ ที่กล่าวถึงการกระทำสัตย์สาบานระหว่างสุโขทัย กับนาน เพื่อรวม
 กำลังกันป้องกันกรรณการจากอาณาจักรอื่น การขยายอำนาจของอยุธยาถึงสุโขทัยยัง
 ให้อยุธาตองมีความสัมพันธ์กับนาน แพร และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับลานนาไทย เพราะ
 สุโขทัยขอความช่วยเหลือให้อาณาจักร เหล่านี้ยกกองทัพมาช่วยต้านทัพของอยุธยา เช่น พระ
 มหาธรรมราชาที่ ๒ ทรงเคยขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าแสนเมืองมา^๒ การขยายอำนาจ
 ของอยุธยาจึงประสบปัญหามากกว่าจะเกิดความสงบเรียบร้อยอยุธยาจะหนึ่งเมื่อสมเด็จพระ
 บรมราชาที่ ๒ โปรดให้พระราชโอรสมาปกครองพิษณุโลก แต่เมื่อพระองค์เสวยราชย์เป็น
 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแล้ว ปรากฏว่าทรงให้เมืองทางเหนือกลับไปปกครองกันเองอีก
 ครั้ง ความวุ่นวายในอาณาจักรสุโขทัยก็เกิดขึ้นเมื่อพระยาพิชัยบุรินทร์ไปขอความช่วยเหลือ
 จากลานนาไทย และเกิดสงครามระหว่างอยุธยากับลานนาไทยโดยมีสุโขทัยเป็นสนามรบ

ระบบโครงสร้างการปกครองสมัยอยุธยาตอนต้น คือ ตั้งราชธานีพระรามารามินดี
 ที่ ๑ ถึงสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ เป็นระบบการปกครองแบบที่อำนาจทางการเมืองยังกระ-
 กระจายอยู่ในหมู่เจ้าครองเมืองต่าง ๆ ทั้งในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และเขตที่อยุธยาแฉ
 อำนาจไปครอบครอง เช่น สุโขทัย ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับเมืองเหล่านั้นจะเป็นแบบ
 เครือญาติ และยอมรับอำนาจของอยุธยาเพียงในนาม มีผลให้เกิดความไม่มั่นคงของศูนย์กลาง
 ที่อยุธยา เพราะการที่เมืองอื่น ๆ มีอิสระดำเนินการปกครองภายใน ทำให้เมืองเหล่านั้นมีโอกาส
 สร้างความเข้มแข็งให้ตัวเองจนอาจแข่งอำนาจกับศูนย์กลางได้ ดังเช่น กรณีของสุพรรณบุรี
 ซึ่งประสบความสำเร็จในการแย่งชิงราชสมบัติที่อยุธยาในเวลาต่อมา หรือแม้แต่สุโขทัยที่พยายาม
 ตั้งตัวแยกเป็นอิสระ อาณาจักรอยุธยาจึงจำเป็นต้องสร้างเสถียรภาพทางการเมืองภายใน

^๑ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๓, "จารึกหลักที่ ๔๕," หน้า ๖๒-๖๕.

^๒ คำานานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๑.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องสร้างความมั่นคงให้ศูนย์กลางด้วยการวางโครงสร้างทางอำนาจ ทั้งภายในศูนย์กลาง และในเมืองชั้นอื่น ๆ ให้ชัดเจน เห็นได้จากกรรมากรรมหมายทำเนียบ ศักดิ์ทินา เพื่อให้การ เมืองภายในอาณาจักรมีประสิทธิภาพสูงขึ้น และพยายามขยายอำนาจการปกครองของศูนย์กลางครอบคลุมเมืองใหญ่น้อยให้มากขึ้นตามทางกฎหมาย ตลอดจนการกระทำที่รู้จักกันภายหลังว่าเป็นการปฏิรูปของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ^๑

ส่วนอาณาจักรลานนาไทยนั้น นอกจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติจะทำให้โครงสร้างทางการเมืองของอาณาจักรไม่มั่นคงแล้ว สภาพที่ตั้งยังมีส่วนสำคัญต่อเสถียรภาพของอาณาจักรด้วย เพราะแต่ละเมืองของลานนาไทยมักตั้งอยู่ในที่ราบระหว่างภูเขา การติดต่อกันทำได้ลำบาก ศูนย์กลางไม่สามารถควบคุมเมืองเหล่านั้นได้เต็มที่ เมืองสามารถสองสุมกำลังโค้งกาย ระบบพินนาที่รวมกันแล้วขึ้นต่อเมืองใดเมืองหนึ่งนั้นมีส่วนช่วยให้แต่ละเมืองเติบโตโค้งกาย เนื่องจากระบบพินนาใช้อำนวยต่อการสะสมกำลังคนและเสบียงอาหาร เพราะพินนาต้องส่งส่วยและเกณฑ์กำลังคนให้แก่เจ้าเมืองที่พินนานั้น ๆ ขึ้นอยู่ด้วยการควบคุมของศูนย์กลางต่อเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรลานนาไทยที่ไม่ได้ผนวกเข้าแต่ดั้งเดิมแล้ว เป็นผลให้อาณาจักรลานนาไทยสมัยปลายราชวงศ์มังรายเกิดความอ่อนแอภายในศูนย์กลาง ปรากฏว่าเมืองใหญ่น้อยต่างพยายามก่อกวนเป็นอิสระบ้าง เจนบ้างบาง^๒ หรือมีการแข่งขันอำนาจและยกทัพรุกรานกันบ้าง เช่น พระยาฝางมาตีเมืองเชียงใหม่^๓

ศูนย์กลางของอาณาจักรลานนาไทย คือ เชียงใหม่พยายามสร้างเสถียรภาพภายในอยู่ตลอดเวลา เชียงใหม่อยู่ในฐานะศูนย์กลางถาวรของลานนาไทยมาแต่รัชสมัย

อนิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๘-๑๑ และดูรายละเอียด เรื่องการจัดการปกครองของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้จากกฎหมายตราสามดวง

^๒ หนุม., พงศาวดาร เลขที่ ๑๑/จ คำานเมืองเชียงใหม่, หน้า ๘๓.

^๓ คำานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๘๖.

พระเจ้าม้ายู ซึ่งพยายามสร้างเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาพร้อมกับเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครอง ในขณะที่เดียวกันก็พยายามสร้างความเข้มแข็งให้ศูนย์กลาง ซึ่งแสดงให้เห็นพระปรีชาสามารถของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ เช่น พระเจ้าสามฝั่งแกน พยายามแผ่พระราชอำนาจไปยังสุโขทัยที่ขอความช่วยเหลือจากลานนาไทยให้ช่วยต้านทานการรุกรานของอยุธยาในสมัยพระบรมราชาที่ ๑^๑ และในสมัยพระเจ้าแสนเมืองมาก็มีประเพณีที่พระมหากษัตริย์เสด็จไปตรวจตามเมืองต่าง ๆ^๒

การสร้างเสถียรภาพของศูนย์กลางสมัยพระเจ้าติโลกราชถึงพระเมืองแก้ว

แนวความคิดสำคัญที่มีบทบาทต่อการสร้างเสถียรภาพของศูนย์กลางของอาณาจักรในช่วงเวลาดังกล่าว คือ การใช้แนวความคิดพุทธศาสนาถึงทางศรัทธา ซึ่งได้รับผ่านกลุ่มพระสงฆ์ลานนาไทยที่เดินทางไปศึกษาจากลังกาโดยตรง ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา พระสงฆ์กลุ่มดังกล่าวมีบทบาทต่อสถาบันกษัตริย์มาก เห็นได้จากพระเจ้าติโลกราชทรงรับพระมหาเถระเมธังกรเป็นพระอาจารย์ของพระองค์ และการที่ออกทรงผนวชตามแนวพุทธศาสนาถึงทางศรัทธาแบบใหม่นี้ โดยมีพระญาณมงคลเถระเป็นพระอุปัชฌาย์^๓

ความสนับสนุนที่สถาบันกษัตริย์มีต่อพุทธศาสนาถึงทางศรัทธาปรากฏชัดมากขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชเป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าพระเจ้าติโลกราชโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก^๔ ในสมัยพระเมืองแก้วก็โปรดให้การสนับสนุนพระสงฆ์ที่เดินทางไปศึกษาถึงลังกา ผลจากการที่มีพระสงฆ์ลานนาไทยเดินทางไปศึกษาพุทธศาสนาที่ลังกาโดยตรง ก็คือ มีงานเขียนทางพุทธศาสนา ซึ่งเกิดจากพระสงฆ์เหล่านี้เป็นจำนวนมาก ทำให้มีความเจริญด้านการศึกษา และการเขียนคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ซึ่งเผยแพร่ไปยังเมืองต่าง ๆ ทั้งภายใน และ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

^๓ ตำนานมลศาสนาฉบับวัดป่าแดง, หน้า ๑๑.

^๔ มีการคัดลอกพระไตรปิฎกที่สังคายนาแล้วส่งไปตามเมืองต่าง ๆ ดู ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๘๘ และ ๑๘๙.

ภายนอกอาณาจักรลานนาไทย เช่น การเผยแพร่พุทธศาสนาตั้งทางค์ไปยังเชียงใหม่^๑ และการส่งพระเทพมงคลเจดพรหมควัยคัมภีร์ไตรปิฎกจำนวน ๖๐ คัมภีร์ไปถวายพระมหากษัตริย์อาณาจักรล้านช้าง^๒ นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ทางศาสนากับพม่าด้วย พระสงฆ์เชียงใหม่ได้นำอรรถถาของพม่ามาเขียนใหม่เป็นฎีกา เช่น คันถาภรณ์ฎีกาเขียนขึ้นจากคันถาภรณ์ซึ่งเป็นคัมภีร์ไวยาภรณ์ภาษาบาลีของพระอริยวงศาวงศ์^๓ ในขณะเดียวกันพม่าก็แปลปัญญาสาครอันเป็นงานเขียนที่มีชื่อเสียงของพระชาวเชียงใหม่ไปเป็นภาษาพม่า^๔

การสร้างเสถียรภาพให้ศูนย์กลางของอาณาจักรอีกประการหนึ่ง คือ การสร้างพระราชอำนาจให้แสดงถึงความเข้มแข็ง และความสามารถส่วนพระองค์โดยอาศัยแนวความคิดทางพุทธศาสนาประกอบว่า สถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันต้องห้ามสำหรับผู้ที่มิใช่เชื้อพระวงศ์ เนื่องจากผู้มีบุญบารมีมากพอเท่านั้นถึงจะเป็นพระมหากษัตริย์ได้ และเชื่อพระวงศ์นั้นเป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากพระมหากษัตริย์ผู้ทรงไว้ซึ่งบุญบารมี ความคิดลักษณะนี้อาจมีมาก่อนหน้านั้นแล้ว แต่ไม่พบหลักฐานระบุไว้ จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชที่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ระบุถึงคำพูดของหมื่นโลกสามล้านที่พบกับแสนขวานว่า "...เรานับใจเชื่อท้าวพระยา จักเป็นพระยาบโค..."^๕ แนวคิดเช่นนี้ได้กลายเป็นเครื่องกำหนดผู้มีสิทธิขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์ล้านนาไทยที่เชียงใหม่ตลอดมา เห็นได้จากในช่วงปลายราชวงศ์มังราย ต้องไปเชิญพระไชยเชษฐาจากล้านช้างมาครองเชียงใหม่เพราะมีเชื้อสายทางล้านนาไทย^๖

^๑ตำนานมุลศาสนาฉบับวัดป่าแดง, หน้า ๑๗.

^๒ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๒๒.

^๓Likit Likhitananda, "The Pali Literature of Thailand," p. ๒๒๕.

^๔Ibid., p. ๒๒๒.

^๕ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๕๘.

^๖สงวน โชติสุวรัตน์, "ตำนานพระแก้วมรกต," ในประชุมตำนานล้านนาไทย (นครหลวง : โอเคียนสตรี, ๒๕๑๕), ๒ : ๒๗-๒๘.

กลุ่มขุนนางกับเสถียรภาพการปกครองของศูนย์กลาง

เสถียรภาพของศูนย์กลางในอาณาจักรล้านนาไทยจะขึ้นอยู่กับขุนนางภายใน-
ศูนย์กลาง และกลุ่มผู้นำท้องถิ่นในหัวเมืองต่าง ๆ ขุนนางภายในศูนย์กลางของอาณาจักร
น่านจะเริ่มมีบทบาทมาบ้างแล้วตั้งแต่สมัยพระเจ้ายาเยเป็นต้นมา ทั้งนี้เป็นผลมาจากการย้าย
ที่ประทับของพระมหากษัตริย์จากเชียงใหม่ ไปอยู่ที่เมืองแถมที่ราบลุ่มแม่น้ำกกระหว่าง-
รัชสมัยพระยาไชยสงครามถึงพระยาคำฟู ขุนนางน่านจะมีส่วนในการขึ้นครองราชย์ของ
พระเจ้ายาเย ดังจะเห็นได้จากตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ที่ระบุว่า "...เจ้าพ่อผญาอายุ-
ไค ๒๘ ปี เสนาอำมาตย์ทั้งหลายก็อภิเษกหื้อเป็นพระยาในเมืองเชียงใหม่...."^๑
การขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าแสนเมืองมาก็ได้รับความช่วยเหลืออย่างมากจากขุนนางคน-
สำคัญคือ แสนผานอง กับหมื่นโลกนคร เนื่องจากขณะนั้น พระองค์มีพระชนมายุประมาณ
๑๔ พรรษา และยังทรงเผชิญปัญหาเรื่องท้าวมหาพรหมพระอนุชาของพระราชนัดดาที่คิดแย่ง-
ราชสมบัติ โดยไปขอความช่วยเหลือจากอยุธยาในสมัยพระบรมราชาที่ ๑ ให้ยกกองทัพ
มาช่วย แสนผานอง กับหมื่นโลกนคร เป็นผู้ช่วยกันรบขับไล่ออกกองทัพท้าวมหาพรหมและ
อยุธยา^๒ และการขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าติโลกราชก็ได้รับความช่วยเหลือจากขุนนาง
เช่นกัน คือ ได้รับความสนับสนุนจาก สามเค็กย่อย^๓ จนกระทั่งในปลายสมัยราชวงศ์-
มังรายขุนนางเริ่มทวีอำนาจมากขึ้น ถึงกับสามารถเปลี่ยนตัวพระมหากษัตริย์ไคตามความ-
ต้องการ เห็นได้จากกรณีที่กลุ่มขุนนางยกท้าวชายคำขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ แต่ภายหลัง
ก็รวมกันปลงพระชนม์เสีย

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๑.

^๒หวัญ., บัญชีหนังสือจางแปล แผ่นที่ ๕ เลขที่ ๒๔ พงศาวดารเมือง
เงินยางหรือเมืองเชียงแสน, หน้า ๑๔๔-๑๔๖.

^๓ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๖๓-๗๕.

^๔หวัญ., แผ่นที่ ๘ เลขที่ ๑๑/ค และ ๑๑/ง ตำนานเมืองเชียงราย,
หน้า ๕๕.

สำหรับผู้นำท้องถิ่นตามเมืองต่าง ๆ นั้นมีบทบาทมากต่อเสถียรภาพของศูนย์กลาง เนื่องจากมีปัจจัยหลายประการที่เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมอิทธิพลของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นตามเมืองต่าง ๆ ประการแรกคือ สภาพที่ตั้งของเมืองต่าง ๆ ภายในอาณาจักรที่มีลักษณะโดดเด่นคือ ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบระหว่างภูเขาที่มีการคมนาคมไปมาหากันค่อนข้างยาก และประการต่อมา คือ ระบบพื้นที่ทำให้แต่ละเมืองไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับศูนย์กลางเท่าใดนัก ซึ่งจากเหตุผลทั้งสองประการดังที่กล่าวมาแล้วนี้ กลายเป็นสิ่งส่งเสริมสร้างอิทธิพลของกลุ่มผู้นำท้องถิ่น และกลายเป็นอุปสรรคสำคัญของศูนย์กลางที่จะเข้าไปรุกรานอิทธิพลของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นตามเมืองต่าง ๆ ได้

การขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าทีโลกราชนั้น นอกจากจะได้รับการสนับสนุนจากสามเค็ดยอย ซึ่งเป็นขุนนางภายในศูนย์กลางเองแล้วยังได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มผู้นำจากเมืองลำปางอีกด้วย จะเห็นได้จากหลังพระองค์ขึ้นครองราชย์แล้ว เมืองลำปางได้กลายเป็นฐานกำลังที่สำคัญของพระองค์ในการจัดตั้งรัฐทางการเมือง คือกลุ่มที่ยังคงยึดมั่นอยู่กับพระราชบิดาของพระองค์

ในปลายราชวงศ์มังรายความขัดแย้งของขุนนางภายในเมืองเชียงใหม่ก็เพิ่มมากขึ้น ความขัดแย้งดังกล่าวนี้ มิได้จำกัดอยู่เฉพาะในกลุ่มขุนนางภายในศูนย์กลางเท่านั้น แต่ยังคงไต่ถึงเอากลุ่มผู้นำท้องถิ่นตามเมืองต่าง ๆ เขามาเกี่ยวข้องเป็นพรรคพวกด้วย อย่างเช่น คราวที่จะแต่งตั้งพระมหากษัตริย์ต่อจากพระเมืองเกษเกล้า นั้น ขุนนางแตกแยกออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งต้องการให้เจ้าเมืองเขมรรัฐมาปกครอง ในขณะที่อีกกลุ่มต้องการให้ "เจ้าอุบะยาววรราช" จากล้านช้าง คือ พระไชยเชษฐา มาปกครอง^๑ กลุ่มหลังนี้จะมีผู้นำจากเชียงใหม่และพวนรองอยู่ด้วย และในตอนใกล้-จะสิ้นสุคราพวงศ์มังรายนั้น ผู้นำท้องถิ่นตามเมืองต่าง ๆ ก็เริ่มที่จะท้าทายอำนาจของศูนย์กลางมากขึ้น กล่าวคือ ฝ่ายรวมมือกับพวกหัวเมืองไทยใหญ่ยกทัพเข้ายึดเมืองเชียงใหม่^๒

^๑ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า ๖๓-๖๕.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔.

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรลานนาไทยและอยุธยาในด้านการทำสงครามนั้น เกิดจาก อาณาจักรอยุธยาเป็นนโยบายขยายอำนาจ และพยายามสร้างเสถียรภาพภายในศูนย์กลางในสมัยราชวงศ์สุพรรณบุรี ซึ่งเป็นผลมาจากแนวความคิดจักรพรรดิราชย์ ทำให้อยุธยาขยายอำนาจขึ้นมาอย่างสุโขทัย และเกิดการกระทบกระทั่งกับลานนาไทย อยุธยาเองก็พยายามขยายอำนาจเข้ามาในลานนาไทยด้วย เนื่องจากเชื่อพระวงศ์ลานนาไทยที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวในการแย่งชิงราชสมบัติ หรือขุนนางลานนาไทยกลุ่มที่ไม่สามารถผลักดันผู้ตนสนับสนุนขึ้นครองราชย์ได้ หันมาขอความช่วยเหลือจากกองทัพอยุธยา นอกจากนี้ยังเป็นเพราะความอ่อนแอของพระมหากษัตริย์ลานนาไทยสมัยปลายราชวงศ์มังราย จึงเปิดโอกาสให้อยุธาขยายอำนาจเข้ามาในลานนาไทยได้หลายครั้ง

การขยายอำนาจของอาณาจักรลานนาไทยไปยังอาณาจักรอื่นมีไม่กี่ครั้ง ที่เห็นได้ชัดคือ ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช กับความพยายามจะกวาดต้อนผู้คนจากบริเวณชายแดนของอาณาจักรสุโขทัยในสมัยพระเมืองแก้ว นโยบายไม่ขยายอำนาจของลานนาไทยเป็นผลมาจากโครงสร้างทางการเมืองของอาณาจักร ทั้งนี้เป็นเพราะถ้าหากจะเปรียบเทียบกันแล้ว การจัดโครงสร้างทางการเมืองของอาณาจักรอยุธยาประสบความสำเร็จมากกว่าอาณาจักรลานนาไทยในระดับหนึ่ง จะเห็นได้ว่าอาณาจักรลานนาไทยไม่สามารถทำลายพันธะแบบเครือญาติที่ปกครองเมืองต่าง ๆ ได้ เมืองสำคัญ ๆ ยังปกครองโดยเชื้อพระวงศ์ลานนาไทยตลอดมา เช่น ผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่สมัยพระยอดเชียงราย คือ พระปิตุลาของพระองค์ ในตอนปลายสมัยราชวงศ์มังรายที่อำนาจของขุนนางเพิ่มมากขึ้น อำนาจของพระมหากษัตริย์ยังอ่อนแอลง นอกจากเรื่องพันธะแบบเครือญาติที่อาณาจักรลานนาไทยแก้ไขไม่สำเร็จแล้ว ยังมีปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ที่ตั้งของเมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรลานนาไทยค่อนข้างแยกกันอยู่อย่างอิสระ สามารถส่องสุมกำลังไถ่กายตั้งโคกถาวรมาก่อนหน้าแล้วนั้น ส่งผลให้อำนาจของเมืองต่าง ๆ มีมากตลอดมา และศูนย์กลางก็ควบคุมเมืองเหล่านั้นได้ลำบาก อาจกล่าวได้ว่าระบบโครงสร้างทางการเมืองการปกครองรวมทั้งสภาพที่ตั้งของเมืองในอาณาจักรมีผลให้สภาพการเมืองของอาณาจักรลานนาไทยอยู่ในลักษณะอ้อมตัว ความจำเป็นที่จะขยายอำนาจไปครอบครองอาณาจักรอื่น ๆ จึงไม่เกิดขึ้น นอกจากจะมีบ้างในบางสมัย เช่น รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชตั้งโคกถาวรมาแล้ว